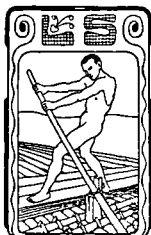

HLAPCI

DRAMA V PETIH AKTIH

SPISAL

IVAN CANKAR

LJUBLJANA 1910

ZALOŽIL L. SCHWENTNER

Vse pravice (za prevajanje, uprizoritev itd.) pridržuje si izključno
založnik — L. Schwentner v Ljubljani.

Za odre — rokopis.

Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

HLAPCI

Namen umetnikov je bil od nekdanj, je, ter ostane, da naturi takorekoč ogledalo drži: kaže čednosti njé prave črte, sramoti njé pravo obličje, stoletju in telesu časa odtis njega prave podobe.

Hamlet.

Osebe:

Župnik.
Nadučitelj.
German, } učitelji.
Komar, }
Hvastja, }
Lojzka, } učiteljice.
Geni, }
Minka, }
Zdravnik.
Poštar.
Župan.
Anka, županova hči.
Germanova mati.
Kalandar, kovač.
Kalandrova žena.
Pisek, pijanec.
Nace, kmet.
Kmetica.
Krčmar.
Kmetje, kmetice, delavci.

PRVI AKT

Na vrtu pred županovo krčmo. Na desni prijazna bela hiša z malo verando. V ozadju zeleno pobarvan nizek plot, za plotom cesta. Na levi v ospredju mala lopa. Mize pod drevjem in na verandi.

Jerman in Anka pred lopo na levi.

Jerman. Komaj da te pozdravim, se ti mudi drugam. To svojo ljubezen občutim že kakor grbo, ali kakor kozavo lice, ali zakrpano suknjo. Ne upam si prédte z njó. Zato bom rajši govoril o vremenu.

Anka. Ali si pust!

Jerman. Bojim se, da bo kmalu konec teh lepih dni.

Anka. Kaj bi rad?

Jerman. In da za gozdom že čakajo hude ure.

Anka. Zbogom!

Jerman. Reci, da je za zmirom, nič se ne boj! Ljubezen ti je kakor nova bluza, ali kakor pisana pentlja na slamniku. Jaz, kmet staroverski, pa sem mislil drugače in zdaj me je sram. Zbogom!

Anka. Kaj je ljubezen le takrat ljubezen, kadar vzdihuje? Zameriš mi, da se rajša smejem, nego jokam, da se rajša oblačim belo nego črno, zameriš mi, da sem mlada in kmalu mi boš zameril, da nisem

grbava in da ne škilim. Dolgočasne so tvoje pridige, o gospod!

Jerman. Ne delaj greha! Kaj me ni omamil tvoj smeh? Kaj me niso uróčile tvoje vesele oči, mene veselja željnega? Smejal se bom in vriskal bom — vse, kakor ti bo drago! Ali glej — prav nakratko, da pridiga ne bo dolgočasna.

Anka. Nakratko!

Jerman. Tebi se podá metulji ples, ali jaz sem preneroden zanj. Tudi srce mi je pretežko in me vleče k tlom. Nikoli me nisi vprašala, zakaj da se ne smejem, jaz ne, ki ljubim tvoj smeh; še videla nisi, da sem bil v glasni družbi sam ... Potrpi! Rajši bi te prosil zaničevanja nego sočutja; prej bi klet nego tožil. Ne sočutja, ne tolažbe ne maram od tebe, le prisrčno besedo iz tvojih ust!

Anka. Katero in kakšno besedo? Ne maram pustih besed, ne pustih misli! Če je ljubezen dolgočasna, Bog z njo! Prav res je, da si staroverski kmet! Človeka mine smeh, kadar te sreča. Življenje, mladost, pomlad, ljubezen in vse in vse ti je — kakor vélika maša in povzdigovanje! Ampak glej, jaz ti ne očitam — tudi ne če spiš s cilindrom na glavi. Zate cilinder in meakulpa, zame rdeča pentlja in aleluja. Ti se z menoj ne smeješ, jaz se ne jokam s teboj. Daj mi roko in lep adijo!

Jerman (jo prime za obedve roke: veselejše). Zbogom, Anka!

Po cesti prihajata proti vrtu **Minka** in **Geni**.

Anka. Adijo!

Jerman. Postoj! (Poljubi jo na lice.)

Anka (se okrene na verandi). Pa snêmi z duše ta pusti cilinder, snêmi ga! In črno kuto sleci in pater-nošter daj iz rok! Adijo! (Odide v hišo.)

Jerman (gleda za njo). Dobil še nisi, pa si že izgubil! Večer, še predno je bil dan! (Gre počasi proti vrtnim durim.)

Minka. Ali nič ne trepečete in ne upate, črnožalni Romeo?

Jerman (osupel). Čemu da bi trepetal in upal? Nisem poet!

Minka. Da ne trepečete, ko bodo nocej... tako-rekoč... pisali sodbo slovenskemu narodu?

Geni. Pameten je. Tudi meni je lepa kadrilja imenitnejša stvar od vseh teh očitnih komedij, ki so komaj izgovor za pijančevanje.

Jerman. Kdo bo pisal sodbo? Kakšno in komú?

Minka. Ali ste pozabili na volitve?

Jerman. Ah, tisto! Če izvolijo same svetnike, ali pa same cigane, moja suknja ne bo nič manj zakrpana in moji podplati nič bolj celi.

Minka. Ta mlačnost in malobrižnost koplje narodu prezgodnji grob!

Jerman. Ne čakajte! Narod si bo pisal sodbo sam; ne frak mu je ne bo in ne talar! (Gre počasi proti vrtnim durim; ob durih mu pride **Lojzka** naproti; Minka in Geni sedeta pod verando.)

Lojzka (Germanu). Pozdravljeni! (Mu seže v roko.) Ali ne počakate, da izvemo, kdo nam bo gospodaril?

German. Dovolj sem že slišal danes vvodnih člankov! (Odide na cesto.)

Geni. Bog sam vedi, čemu se ljudje lasajo! Nazadnjaštvo je dobro, naprednjaštvo je dobro, najboljše pa so pečene piške!

Minka. Ta mlačnost —

Geni. In malobrižnost —

Minka. Ti bi se ne genila, če nas že danes ta dan vse povrsti napravijo za mežnarice in tercijalke!

Geni. Ne bi se! In mežnarice, mislim, da bi boljše plačali.

Minka. Jaz se vsa tresem. Kosila nisem in tudi večerjala ne bom... Še eno uro... ne, komaj še pol ure, pa bo zapisano, potrjeno in zapečateno... če nam ugasne solnce svobode na vekomaj... ali če... pomisli, sinoči se mi je sanjalo, da sem rake jedla... kaj le pomeni?

Lojzka. Izboljšanje plače.

Minka. Kaj nimate ne srca, ne pameti, da se smejete, ko se tla majó pod nami? In praviš, da si izobrazena, kadiš cigarete... vsak izobraženec bi moral to uro... pogledj Komarja! Že tri dni pije, čisto bo podivjal... od same navdušenosti! Ampak med nami jih ni mnogo takih...

Geni. Ki bi po tri dni popivali? (Natakarici, ki pride z verande.) Čašo piva!

Minka. Stavil je že deset litrov, da bo črna sodrga v zemski prah poteptana . . . tako je rekel: v zemski prah poteptana . . . in da bo prapor svobodne misli . . . takorekoč . . . kako pa ti sodiš?

Lojzka. Nič ne sodim. Moja sodba bi ne zasúknila stvarí ne za ped in na nobeno stran.

Minka. Ta mlačnost . . .

Geni. In malobrižnost . . .

Minka. Jaz pa rečem . . . spominjajta se teh besed, kadar bo dan in ura . . . jaz rečem, da bomo slavili zmago nadvse veličastno . . . to je vera mojega srca. In še nadalje pa rečem . . . ako bi se zgodilo, da se razpnè nad našo domovino dolga in pusta noč . . . tedaj se bò razodelo, kdo da zna trpeti . . . tedaj bomo videli, kdo bo klonil sužnjo glavo in kdo jo bo nosil pokonci, svoboden v trpljenju!

Lojzka. Da bi se ne razodelo in da bi ne videli!

Geni. Tudi jaz nisem za mučenstvo . . . so sitnosti z njim!

Komar pride s ceste na vrt.

Komar. Zmaga!

Minka (vstane). Številke!

Komar. Ni številke! Ali zmaga je gotova, bila je že včeraj, že predvčerajšnjim, že lani! — Pol litra, Katarina! (Sede široko.)

Minka. Ti ne dvomiš kar čisto nič?

Komar. Kdo dvomi? Kdo si upa dvomiti? Kdor dvomi, je izdajalec . . . treščim mu kozarec v glavo! . . .

Gredoč sem srečal župnika . . . takò je bil potr in siroten, kakor da nosi troje butar na hrbtu in eno na glavi . . . skoraj da mu nisem groša dal! ‚Kako je, gospod Komar, kako je?‘ me vpraša. ‚Nam dobro in zmirom boljše!‘ mu odgovorim. On se je kislo nakremžil, jaz pa sem se tako smejal, da . . . ná, še zdaj imam solzne oči!

Lojzka. Od smeha?

Komar. Boterca, ti boš skezála, hudo skezála! Ali misliš, da nisem videl, kako si se potuhnila ta zadnji teden? Če se kmet plohe bojí, spravi senó pod streho! Glejte jo, še ne kadí ne več, kmalu bo rožljala s paternoštrom. Ti pa Jerman . . . prijeten par! Idealizem nič ne nese, kaj? Poznam vas, drhal! Jerman že vé, kje da je skrinjica pozlačena, zanj pripravljena! Pri županovih si je kar pogrnil — bogato kosilo za učitelja. Kdo bi mu zameril? Misli si: ‚Vzemi, vzemi punco iz cunj, če so le cunje židane!‘

Geni. Kaj ni tvoj prijatelj?

Komar. Tudi prijatelju je treba povedati resnico v obraz.

Geni. Saj ga ni tukaj.

Komar. Bo že prišel! — Lepega tasta si je pa le izbral! Kaj mislite, da je župan v svojem srcu naprednjak? Starega škrpeta bi ne dal za to naprednost! Jeza ga lomi, da nismo njega postavili — tako šlevo! Da mu le z mezincem pomignejo, pa bo že jutri nosil nebó v procesiji.

Hvastja pride s ceste.

Komar. Pozdravljen, mežnar vseh mežnarjev! Ná, pij, krepčaj se, da boš lažje prenašal svojo bridkost! Kadar so kaplani tepeni, je tudi Hvastja tepen . . . hudó je, če ima človek tako ženo! Pa kaj bi nedolžni Hvastja za kaplanske ujme? Še nohtov si ne trebi, da ostanejo črni na vekomaj!

Hvastja (séde mirno). Še nocoj boš molil rožni venec; vse tri dele.

Komar. Kaj si rekel?

Hvastja. Še nocoj boš molil rožni venec; vse tri dele.

Komar. Mežnar, za to besedo boš delal pokoro!

Hvastja. Ti jo boš delal za tega mežnarja; hudo pokoro!

Z verande pridejo: **župan, zdravnik, nadučitelj.**

Komar (plane). Kaj? Kako? Besedo, besedo! Kaj?

Župan. V naši občini so zmagali naprednjaki z enim glasom.

Komar (osupel). Z enim glasom?

Zdravnik. Saj nikoli ni bilo drugače! Pred šestimi leti so zmagali s tremi!

Komar. Kaj se to pravi: so zmagali, **so** zmagali? **Smo**, se reče! Ampak kje se je nabralo toliko ščurkov? Podnevi jih človek ne vidi — pa prilezejo nenadoma, vrag vedi odkod! (Hvastju.) Kaj si rekel?

Hvastja. Nič; le prijazno mi dovôli, da se smejem.

Župan, zdravnik in nadučitelj séde na verandi; Komar stoji na stopnjici; pod verando séde učiteljice in Hvastja.

Nadučitelj. Brez strahú, ne klonimo src! Naše ljudstvo je zavedno, v svojem jedru zdravo! Zaupajmo v to ljudstvo, zaupajmo pa tudi v vsesplošni napredek, ki je narurna nujnost in ki se ne ustavi nikjer in nikoli!

Župan. Naša občina ne odločuje; črna je bila od nekdaj in črna ostane; kakor da je zakleta!

Komar. Ne ostane! Kaj se to pravi — črna ostane? To je že napol podobno udanosti v božjo in farško voljo! (Stopi k mizi, kjer sede učiteljice in pije; nato pokaže na Hvastjo.) Če bi se ravnali po takih mevžah —

Hvastja. Ali boš delal pokoro za mežnarja in za mevžo, ali jo boš delal!

Minka. Resnica pa je, da bi ne bila: naš naglavni greh je ta mlačnost —

Geni. In malobrižnost —

Zdravnik. Jaz sem popolnoma miren, tako miren, da še vólit nisem šel. Poznam naše ljudstvo, kakor ga malokdo pozná. V cerkev hodi in na božja pota, farjem se odkriva in bero odrajuje; ali vse to je le gola navada, stara narodna šega; in farji so le zaščitniki in varuhi teh šeg in navad. Naj kaj starega odpravijo, kaj novega postavijo, pa bodo videli vruga! Poznal sem župnika, ki se je obregal ob predpustni praznik — skoraj da niso šli s cepci nadenj. Vprašaj kmeta, če naj odpravimo vero ali kvaterni semènj, pa ne bo odlašal z besedo. Duhovnik mu ni aposteljnov naslednik, temveč le nadzornik narodnih veselíc; tega spoštuje — in kdo bi mu branil?

Nadučitelj. Upajmo, da ga vzgoja na znanstveni podlagi —

Zdravnik. Boljše: na prirodoznanstveni —

Nadučitelj. — na prirodoznanstveni podlagi odvrne v skorem času od teh cerkvenih veselic in njih nadzornikov. Temu velikemu cilju bodi posvečeno delovanje naše!

Zdravnik. Kakor sem razložil: narod je starokopiten v svojih šegah, ali v svoji pameti je bister — bolj bister nego si mislimo!

Župan. Da bi se izkazalo!

Komar. Izkazalo se bo, še preden zajde solnce! Hvastja, nocoj boš dal za črno mašo in za bilje!

Hvastja. Ali boš delal pokoro za to črno mašo, ali jo boš delal!

Komar (pokaže na Hvastjo). Glejte! Človek sedi med nami — Judež med aposteljni, farizej med colnarji. Ali je mogoče, da je v današnjih časih še kdo na svetu, ki je svojo dušo brez sile pokapucinil? Naturno ni, pa vendar se je zgodilo. Zdaj bi le rad vedel, če se je zgodilo iz lenobe, ali iz prekanjenosti. Če iz lenobe, se ga Bog usmili, če iz prekanjenosti, se ga usmili še hujše: ker sam se je ukanil!

Hvastja (vstane mirno). Prijatelj, jaz te nisem prišel izpovedávat, ali tudi po odvezo nisem prišel k tebi.

Nadučitelj (Komarju). Res so vaši nazori pametni in pravični, ali potreba ni, da jih zavijate v koprive.

Zdravnik. Če je misel grenka, bodi beseda sladka: medicina v cukreni vodi.

Komar. Ni prišel izpovedavat, ne se izpovedat: ali prisluškavat pred izpovednico. Naše besede, komaj govorjene, so zapisane povrsti in Bog vedi, kdo nam bo zanje nekoč odvezo dajal.

Hvastja (izpije in se okrene). Jaz sam ti jo bom milosrčno dajal, kadar boš na kolenih prosil zanjo. (Odide proti vrtnim durim.)

Lojzka. Ni bilo treba, da si ga žalil.

Komar. Vohunska črna duša! — Kaj? Zberó se pošteni ljudjé ob slovesni uri . . . v srcih upanje in skrb . . . svobodno besedo na jeziku — pa se prikrade médnje ta črna senca v svoji dolgi špehóvki . . . ne, ljuba duša, moja kri je vroča in ni me sram . . . sli-nijo naj se polži!

Minka. Vsekakor . . . že prisotnost njegove črne suknje v teh svečanih trenutkih. . . .

Geni. Jaz ga imam rada, zato ker je smešen.

Lojzka. Ali ne bi rekli še katero o svobodi prepričanja?

Komar. Kakšnega prepričanja? Prepričanje pa ta žalostna špehóvka! Če mu žena ukaže, da naj zataji eno prepričanje za predjužnik, drugo za kosilo in tretje za večerjo, pa bo storil!

Lojzka. Kdo ti je povedal?

Komar. Obraz ga razodeva!

Geni. Ali mevža ni, kakor je smešen!

Komar. Kdo pravi, da ni mevža? Da ni mevža! Če ta ni mevža, sem mevža jaz!

Lojzka. Mevža!

Komar. Kaj? Prosim, gospod nadučitelj —

Nadučitelj. Gospodična, prestopili ste mejo dostojnih oblik družabnega občevanja . . .

Komar (vzburjen). Mevža!!

Lojzka. Žalil si ga, ki je bil sam med nami!

Komar. Mevža!!

Minka (Lojzki). Ali sta pila bratovščino z mežnarjem?

Lojzka. Ni mi je še ponudil; ali preden bo petelin dvakrat zapel, ga boš ti prosila zanjo.

Nadučitelj. Kaj odlašajo? Meni je nekako . . . soparno. Če bi ne pogledali na pošto?

Župan. Rekel je poštar, da pride sam!

Zdravnik. Skoraj se že mrači . . . ali vroče je kakor opoldne.

Iz hiše na verando prideta **Anka** in **mlad študent**; vesela gresta preko vrta do lope. S ceste pride ob istem času **Jerma**n; Anka ga z roko pozdravi.

Komar (Jermanu). Deklamirat gresta . . . za veselico.

Jerman. Za kakšno veselico?

Komar. V proslavo nocojšnje zmage.

(Jerma

n sede molče za mizo.)

Poštar se prikaže ob vrtnih durih, odmahuje z obema rokama; vsi planejo.

Poštar. Vse! Vse! Vse!

Vsi (kriknejo). Kaj?

Poštar. Črno!

Vsi (sédejo nemi).

Kratek odmor; naslednje govore vsi s tišjim, plahim, neodločnim glasom.

Nadučitelj. Ako prav premislimo . . .

Župan. Če natanko prevdarimo . . .

Komar. Volja narodova . . . takorekoč sveta volja . . .

Zdravnik. Navsezadnje . . . stvar je pač taka . . .

Minka. Tudi oni so . . . takorekoč . . . majke domovine sinovi . . .

Nadučitelj. Neumestno bi pač bilo . . . da bi sodili . . . ko je narod sodil . . .

Župan. Narod je zdrav in pošten . . .

Komar. On že vé, kje mu je pravica in resnica . . .

Zdravnik. Ni nas izbral in postavil, da mu kažemo pota . . . sam je gledal . . .

Župan. Njegov blagor . . . pa še volja njegova . . .

Nadučitelj. Njega so vprašali, pa je odgovoril po svoji vesti.

Komar. Sin njegov sem, ne bom mu oporekal . . .

Zdravnik. Lepa beseda je napredek . . .

Komar. Lepa reč je svoboda . . .

Geni. Najboljše pa so pečene piške.

Anka (v lopi).

Mogočno vzdignil si svobode prapor,
potisnil si sovraga v brezdna žrelo . . .

(Se zasmeje.) Raskavo! Raskavo!

Komar (zamahne proti lopi). Ni treba!

Anka (iz lope). Da ni treba?

Komar. Napredka ne . . . in ne sovraga . . . in
žrela . . .

Anka. Da ne?

Komar. Ples pa ostane!

Anka. Hvala Bogú!

Ob vrtnih durih se prikaže **župnik**, visok, rejen, ponosen. Gre prav počasi in veličastno preko odra na verando. Vsi mu hité naproti, klanjajo se mu v špalirju, molčé; on odzdravlja milostno, komaj da skloni glavo; edini Jerman stoji miren daleč ob strani; za kratek hip, se srečata pogled njegov in župnikov.

DRUGI AKT

Šolska knjižnica. Na desni glavni vhod; zadaj odprte duri v nadučiteljevo izbo; na levi okno, pisalna miza pred njim; sredi izbe dolga miza in stoli; ob stenah police s knjigami.

Komar (za pisalno mizo). Če vse izbrišemo, kar je nejevernega in pohujšljivega, nam ostane komaj sveto pismo nove zaveze.

Nadučitelj (iz svoje izbe). Neomajno trebite, pa če ostane sam katekizem!

Hvastja pride počasi od desne.

Komar (se okrene, plane in mu stisne obedve roki). Tovariš Hvastja, kako je?

Hvastja. Kako bi bilo mežnarju, mevži in črno-mašniku?

Komar. Tovariš, ne bodimo taki! Ne merimo in ne tehtajmo vsake nagle besede! Nad nami je tisti, ki bo nekoč meril misli in tehtal srca. In kaj sem navsezadnje huđega rekel?

Hvastja. Mežnar!

Komar. Premisli vendar, da sem bil pijan! Človek govori samo zato, da se jezik razgiblje in čisto vseeno mu je, če reče zlođej ali svetnik. In mežnar ni

krvava zmerjatev; tudi mežnarji so pošteni ljudje, kaj častno in sveto je njih opravilo!

Hvastja. Mevža!

Komar. Kaj?

Hvastja. Za mevžo, sem rekel, da boš delal pokoro.

Komar. Žal mi je, verjemi, od srca mi je žal. Ali mevžo, ne zameri, sem si mislil drugače, nego si ponavadi razlagajo to nečedno besedo. V svoji pijanosti sem na tak način le krstil tvoje tiho in milo vedenje, ki sem ga zmirom spoštoval.

Hvastja. Za črno mašo, sem rekel, da boš delal pokoro in tudi za bilje.

Komar. Če je pokore treba in če si tako nemilosrčen sodnik, te prosim odveze, ti pa mi naloži pravično pokoro in nosil jo bom.

Hvastja. Rekel sem, da boš prosil na kolenih.

Komar. Kaj ukazuješ? Še Bog bi tega ne ukazal!

Hvastja. Rekel sem, da boš prosil na kolenih.

Komar. Besedo si rekel, v srcu nisi mislil. Ukaži, da si obrijem samo eno lice, da grem bos v nedeljo k maši, da si našijem očitno znamenje na suknjo, ukaži karkoli . . .

Hvastja. Na kolenih, sem rekel.

Komar. Prevdaril nisi, kaj je moška čast! Kako bi ti še pogledal v obraz, kako pojdem mimo ogledala, kako bi še kdaj zinil v družbi, da bi me jezik ne izdal?

Hvastja. Rekel sem.

Komar (poklekne na eno koleno). Ná svojo pravico!

Hvastja (pokaže). Še na drugo!

Komar (poklekne tudi na drugo koleno). Če Bog ne bo milejše sodil, gorjé se nam! (Vstane.)

Hvastja (mirno kakor zmirom). Postaren sem, oženjen, troje otrok imam; ali glej: klečal nisem pred človekom.

Komar (se molčé okrene ter stopi do pisalne mize).

Nadučitelj (zakliče iz izbe). Ali je že Jerman prišel?

Hvastja. Težko da pride.

Nadučitelj (stopi na oder). Pozdravljeni, dragi gospod Hvastja! — Knjižnico pregledujemo; ne bi si človek mislil, koliko se je prikradlo vanjo plevela in ljulike — Bog sam vedi odkod!

Komar (ki je bil sedel za mizo). Satanovo in Jermanovo seme!

Nadučitelj. Blodili smo, mi vsi smo blodili, dragi Komar! V značaju je našega milega slovenskega naroda in vseh njegovih posameznih udov, da je treba izkušnje bridke in prebridke . . .

Komar. Brezovke, brezovke!

Nadučitelj. . . skratka, dostojno je in pametno, če pozabimo na pretekle dni, če mislimo nanje samo toliko, kolikor nam je treba za nauk in svarilo. Zakaj ni je knjige bolj dragocene, nego je knjiga lastnega duševnega trpljenja. — Pojdite, dragi Hvastja, pojdite in pokličite mi Jermana. Vi ste mož treznega razuma, čistega srca in modre besede. Vas bo ubogal.

Hvastja (se pokloni in odide).

Komar. Kaj bi mu prigovarjali? Če dela šobo, naj jo dela! Ali bi ga nazadnje še na kolenih prosili, da naj nikar ne pleše na veliki petek?

Nadučitelj. Pomislite, dragi Komar, kako je pozdravil oče izgubljenega sina.

Komar. Ponj pa ni šel!

Nadučitelj. Dragi Komar, vi ste bili zmirom trdi in neusmiljeni v svojem prepričanju. Ali spodobi se kristjanu, da moli za brata, v zmotnjavah tavajočega. — (Vzame v roko zapisnik ter pregleduje.) Bojim se, da knjižnica ne bo velika. (Stopi k polici, Komar za njim.) Prešerna ste pustili?

Komar. Naj ostane v božjem imenu. Po smrti so ga spreobrnil.

Nadučitelj. Gregorčič . . .

Komar. Tudi ta se je po smrti spreobrnil . . . na čudežen način . . .

Nadučitelj. Aškerc

Komar. Na grmado — (Zaluči par knjig na tla.) kjer bo stokaje gorela njegova duša nekoč!

Nadučitelj. Bog je usmiljen. — Tavčar . . .

Komar. Nisem bral teh reči, ali očitno je, da zlódej ne piše molitvenikov. (Zaluči knjige na tla.)

Nadučitelj. Da niste brali? Kdo pa je prinesel te knjige?

Komar. Kdo?

Nadučitelj (s prijaznim smehljajem). Kdo je bil tisti, ki je zaklical „živio Tavčar!“ ter se tako močno spo-

taknil, da so se mu knjige izpod pázduhe zakotalile po stopnjicah?

Komar. Kdo da je bil? Ali kdo pa je bil tisti, ki je predlagal, da naj se zbrani literarni biseri prezaslužnega prvoboritelja —

Nadučitelj. Ne budimo spominov na zmote in grehé, izbrisane v pokori! — Tukaj pa je nekaj Cankarja —

Komar. Ven z njim! (Zaluči knjige na tla in jih odsune z ного.) Ta še liberalec ni, temveč . . . vrag vedi kaj!

Nadučitelj. Molimo zanj! — (Vzame s police knjigo.) Hé! Kaj?

Komar (pogleda knjigo.) Hé! Kaj?

Nadučitelj. Tomaž Kempčan: Hoja za Kristom . . . (Spogledata se začudena.) Dragi Komar, te knjige vi niste prinesli.

Komar. Tudi vi je niste prinesli, gospod nadučitelj.

Nadučitelj. Položite ga na mizo, Kempčana. Kdor koli ga je prinesel na ta grešni kraj — razumen je bil in je daleč gledal.

Komar (je bil razprostrl svoj veliki robec po tleh in polaga knjige nanj). Kam bi z grehom?

Nadučitelj. V mojo izbo. Pod klop ga zvrnite in tudi s plahto ga zakrijte, da se kdo ne spotakne óbenj.

(Komar s culo v izbo; nadučitelj gleda za njim.)

Nadučitelj. Brata bi izdal, zoper očeta bi pričal in mater bi zatajil!

Komar (se vrne iz izbe.) Greh je ugnan.

Nadučitelj (se ozira po sobi). Cesarjeva podoba . . . dobro . . . ampak nič božjega ni . . . treba bi bilo krščanskega znamenja . . .

Komar. Bilo je, se mi zdí . . . tam pod cesarjevo podobo je bilo, se mi zdí . . .

Nadučitelj. Kaj zdí? Seveda je bilo. Ali človek blodi v mraku . . .

Komar. Tava v zmotah . . .

Nadučitelj (odide v svojo izbo.)

Komar (gleda za njim). Brata bi izdal, zoper očeta bi pričal in mater bi zatajil.

Nadučitelj (se vrne z razpelom). Žebelj še tičí, malo zarjavel je . . . (stopi k zidu) in tudi luknjica je še ostala . . . (Pritrdi razpelo s prstom na zid.) Koliko let je pač, ko smo v svoji nespameti in ošabnosti . . .

Komar (odmahne). Kaj bi tisto!

Nadučitelj. Posebno vi, dragi Komar, ste robančili kakor sam Antikrist . . .

Komar. In nato ste nam plačali gosposko večerjo.

Nadučitelj (odmahne). Kaj bi tisto! —

Lojzka in **Geni** od desne: obedve sta jako veseli.

Geni. Meni je prav, spokorimo se! Kupila sem si paternošter.

Lojzka. In kdor je zakrknjen, na grmado z njim!

Nadučitelj. Ne zdi se mi popolnoma primerno, da se šalite v resnih časih, na resnem kraju in o resnih stvareh.

Lojzka. Prisegam, da se ne šalim . . . Saj so nam očitno žugali z večnim postom in drugimi nadlogami, če se ne . . . razvijemo.

Geni. Blagor meni! Kupila sem si paternošter. Treba je najprej, da se človek na zunanje razvije; vse drugo nam bo navrženo.

Nadučitelj (prijazno). Gospodična, vesele in malo premišljene so vaše besede, ali vendar je globoka resnica v njih. Treba je, da v zunanjih znamenjih, z besedo in z dejanjem človek ne daje pohujšanja; v srce pa gleda Bog sam.

Lojzka. Kako bi to modrost po domače povedali?

Nadučitelj. Domislite se, gospodična, da ni uljudno, izvrčati besede svojega bližnjega, da pa je nespodobno, izvrčati besede svojega predstojnika. Nadalje prevdarite: ker se pretirana čednost izpremeni v nečednost, bi ne maral, da se moja blagosrčnost pretvori v grešno popustljivost.

Lojzka. Hvaležna sem vam za ta koristni nauk.

Geni. In ravnaj se po njem, da te Bog odreši večnega posta in pokore v hribih.

Komar (ki je bil doslej, do drugih okrenjen, molče sedel pred pisalno mizo). Zdelo bi se mi previdno in pametno, da merimo svoje besede, dokler sedé med nami ljudjé, ki niso med nami s srcem, temveč z ušesi.

Lojzka. Tovariš, kako si mislil?

Komar. Kakor sem rekel.

Lojzka (veselo). Postava in preroki! Jezik te razodeva, da si pokleknil pred mežnarja.

Komar (plane srdit in prestrašen). Kdo pokleknil? Pred koga pokleknil?

Geni (smejé). In roko poljubil.

Komar. Lažeš! Roke nisem poljubil . . . (Se osvesti.) Pa da sem pokleknil pred samega cestinarja ter mu roko poljubil — kdo bi očital ponižnost kristjanu?

Geni (kakor prej). Nikar ne zardevaj! Tudi jaz imam že paternošter.

Nadučitelj (Lojzki). Žal mi je, da vas moram šele opozarjati na staro in sveto načelo: ne donašajte politike v šolo in še celo ne v obliki, ki je spodobnemu človeku in vzgojevalcu mladine komaj v krčmi dovoljena.

Lojzka (se molče pokloni).

Komar (napol s pridigarskim tonom). Kdor ni z ljudstvom, je zoper ljudstvo. Kako bi vodil mladino, kdor sam hodi po krivih potih? Ljudstvo bi se samo zatajilo, če bi izročalo svojo mladino odrodnim ljudem, da jo napolnijo z duhom, ki ni duh ljudstva. Bil bi . . . takorekoč . . . kulturnen samomor . . .

Lojzka. Dobro si se naučil; tudi jaz sem tako brala.

Geni (Lojzki). Kaj siliš, duša, v rovtarske Atene?

Komar. Tudi Hvastja, se mi zdi . . . tudi njemu bi človek ne videl v srce, pa če bi si nataknil devetero naočnikov.

Nadučitelj. Njegove besede so umerjene in zmirom je črno oblečen.

Komar. Prav tisto sem mislil! Bog sam védi, če je njegova črna suknja res črna . . . Kdor tiho lazi in samotno prede . . . kam pač bo zlezal in kaj bo spredel?

Hvastja od desne.

Nadučitelj. Dragi Hvastja —

Komar. Kaj je rekel?

Hvastja. Da pride, je rekel.

Komar. Da pride?

Hvastja. Da pride, je rekel, zato da vidi, kdo se bo najpogumnejše na glavo postavil.

Komar. Kaj?

Hvastja. Kajti, je rekel, da je take sorte telovadba dandanašnji hudo razširjena po lepi naši domovini.

Nadučitelj. Kakšno misel je pač ogrnil s to predpustno suknjo? Ali je zabavljica, ali je pohvala?

Geni (z nasmeškom). Črna zavist je. Ker se ne zna na glavo postavljati, bi drugim očital!

Komar (dene prst na usta). Ali ne slišite korakov? Ali jih ne poznate?

(Vsi obmolknejo in vstanejo, Komar stopi k durim in prime za kljuko; zelo kratek odmor; Komar odpre duri nastežaj in se globoko pokloni.)

Župnik. Hvaljen bodi Jezus Kristus!

Vsi. Na veke amen!

Nadučitelj. Gospod župnik, pozdravlja vas odkritosrčno naš učiteljski zbor. Pozdravlja zastopnika cerkve,

tiste cerkve, kateri je takorekoč po naturi in v prvi vrsti izročena vzgoja naše mladine . . .

Župnik. M-dà . . .

Nadučitelj. Zakaj resnica je, od vekomaj veljavna in neoporečna, da je le v složnem sodelovanju cerkve in šole lepša bodočnost našega naroda in človeštva sploh . . . da bo, takorekoč, iznad cerkve in šole zasiljala nova zarja . . .

Župnik. M-dà . . . (Se približa mizi ob spremstvu nadučitelja.)

Nadučitelj. Res je bilo — ali kjé je človek, ki nikoli ni blodil, v zmotah taval? — res je bilo žalostnih in obžalovanja vrednih nesorazumkov tudi v naši občini . . .

Župnik. M-dà . . . (Sede). Prišel sem, da vas povabim na večerjo.

Komar. Gospod župnik —

Župnik (se nakratko ozre nanj). Na večerjo. Ni potreba, da bi na očitnih posvetovanjih reševali neprijetne zgodbe. Kar je bilo, je bilo pač nerodno in nespartno, ali bilo je. Krajni šolski svet ima poslov imenitnejših; ne spodobi se, da bi opravljal še mojo službo ter spokornim grešnikom odvezo dajal. Tudi na učiteljski konferenci ne boste šmarnic molili . . .

Komar. Gospod župnik —

Župnik. Ne boste šmarnic molili. Zatorej mislim, da se pogovorimo iz lica v lice, brez očitkov in brez zamere. Bilo jih je nekaj med vami, ki so do . . . (zamiži in potrka s prsti na mizo) do sodnjega dne dajali

pohujšanje vsej fari, posebej še mladini, njih varstvu izročeni.

Komar. Gospod župnik —

Župnik. Pijančevali so od krčme do krčme, nemalokdaj do ranega jutra (Komar se v zadregi priklanja, ostali gledajo nanj); na očitnih krajih so govorili brezbožne govore; v cerkev se niso prikazali, ne k izpovedi jih ni bilo in ne k svetemu obhajilu, pač pa so bili v družbi nepridnih žensk za izgledovanje in spotiko vernim faranom.

Komar. Jaz —

(Duri se tiho odpró in prikaže se **Minka**; črno je oblečena, lasé ima gladko nazaj počesane.)

Minka (govori tiho in sladko). Hvaljen bodi Jezus Kristus! — Oprostite, častiti gospod župnik, to zamudo; bila sem pri sveti izpovedi.

Župnik (narahlo odzdravi). Nadalje je bilo med vami tudi takih oseb ženskega spola, ki so bile z nečimernim svojim vedenjem na sramoto spolu in stanu svojemu.

Minka. Gospod župnik — (Ostali se ozro nanjo).

Župnik. Tako je bilo. — Da bo odsihdob vse drugače, mi pričajo obrazi in besede. Od srca me veseli, da je radovoljno prišlo to razsvetljenje, da ni bilo treba šele solza in bridkosti. Kajti kjer molči zakrknjena pamet, je treba, da izpregovori grenka izkušnja.

Nadučitelj. Naš učiteljski zbor se zaveda svojih dolžnosti do Boga in do naroda.

Župnik. Zavedati se mora. — Ker vérujem, da spoznanje ni samo na jeziku, temveč, da je tudi srca prešinilo, se mi zdi, da ni potreba obilo nadaljnih nauk. Rad bi še rekel: učitelj ostani za svojim plotom, za tistim, ki sta mu ga postavila cerkev in ljudstvo. To se pravi, da naj se ne ukvarja s takimi stvarmi, ki niso njegov posel in za katere ga ljudstvo ne plača. Ako bi gospodar ukazal hlapcu, da naj mu zmlati pšenico, pa bi jo zapalil namesto zmlatil — kaj ne bo gospodar poklical biriče, da uklenejo hudobnega hlapca? Tak hlapec je učitelj, ki naj bi k veri in Bogu vodil mladino, pa jo pohujšuje. — In zdaj vas vprašam (nadučitelj, Komar in Minka se sklonijo in strme plaho): kdo med vami je tisti, ki zbira malopridneže, pijance in nečistnike v brezbožno društvo ter gradi gnezdo nejeveri in Antikristu?

Nadučitelj (plaho). Gospod župnik —

Komar (vstane). Jermanovo seme . . . med njimi sem ga videl, sam sem ga videl med pijanci in nečistniki . . . Poznam ga . . . očitno je kričal take besede, ki bi jih človek še na samem ne bral . . .

Župnik (pogleda najprej Komarja, nato se ozre). M-da . . . ne vidim ga med vami.

Nadučitelj (ves plah). Nisem vedel, gospod župnik . . . ne besede o tej žalostni stvari . . . in prosim . . .

Hvastja (je bil vstal). Rekel je, da pride. (Stopi k oknu.)

Komar (za Hvastjo, pogleda skozi okno). Pod oknom stoji! Pa s kom stoji? S Kalandrom, s kovačem . . .

s tistim, ki je svojo ženo v hlev zaklenil, ker je hotela na božjo pot!

Minka. Žalostno je, če se član učiteljskega zbora . . . takorekoč . . . bráti s pijanci . . . takorekoč . . .

Geni. Zares — ta mlačnost in malobrižnost . . .

Župnik. Ne sodite grešnika, dokler ga niste klicali na besedo.

Jerman (od desne). Pozdravljeni!

Župnik (vstane in mu seže v roko). Pozdravljeni!

Nadučitelj (žalostno). Kaj ste nam storili, dragi Jerman?

Jerman (začuden). Kaj da sem vam storil?

Nadučitelj. Kako, dragi Jerman, da niste pomislili na svojo čast in na svoj prid!

Župnik. M-da . . . Ne bližaj se grešniku z očitanjem in z grožnjo, temveč z bratsko besedo! — Gospod Jerman, globoko smo vsi užaljeni zaradi vas in vašega nehanja . . .

Jerman. Povejte mi, kaj vraga bi radi od mene!

Župnik. . . . in zaradi vašega nehanja, sem rekel. — Pač vam je znano, da so se časi v naši domovini na lepšo stran zasuknili in da je ljudstvo razodelo, kaj hoče od svojih vodnikov in učiteljev . . .

Jerman. Ohó . . . ena lučka že svéti, še drugo prižgite! (Sede.)

Komar. Pomisli, kdo da govori s teboj!

Jerman. Kaj? Tudi ti, Rodomonte? Jaz se obrijem ter si obujem sandale!

Župnik (sede). . . . in učiteljev, sem rekel. Mnogo jih je, ki so takih misli, da je treba iz tega razloga in ob tej priliki zatajiti takoimenovano prepričanje ali pa ga vsaj nekoliko zasenčiti. In mnogo jih je tudi, ki so tako storili.

Jerman. Rađ bi že slišal ukaz.

Župnik. Jaz pa vam pravim, da se ljudska zapoved prav nič ne méni za tisto prepričanje, ali kakor že imenujete svoje domače nazore. Zvest hlapec opravlja svoje delo, kakor mu je ukazal gospodar: če mu reče na polje, ne pojde v gozd.

Jerman (vstane). Žal mi je, da vas ne razumem. Kdo je sklical in postavil ta sveti tribunal?

Župnik (vstane). Zelo bi mi bilo prijetno in milo, da ne stopi senca med naju. Kajti rodila bi ta senca mnogotero neprilik in težav; križ pa nikoli ni lehak, tudi če si ga je človek sam bil naložil.

Jerman (resno). Zdaj razumem. (Séde.)

Nadučitelj. Saj sem vedel: blodil je, kakor smo vsi blodili; ali tudi on bo izpregledal.

Geni. Ker narurna nujnost je razvoj.

(Lojzka vstane, gre počasi proti oknu in gleda na Jermana.)

Župnik (séde; zeló blago). Od nekđaj že, od tistega dné, ko ste prišli v lepo našo faro, sem vas cenil; zakaj človek ste, ki posluša pošteno in odkritosrčno besedo ter je ne izvrača in zavija v svojem duhu, še preden je bila izgovorjena. — Bolí me, da vas vidim na potu, koder ljudstvo ne more za vami. Če bi, recimo,

pijanec tam na cesti — če bi, recimo, kričal in mahal: táko in táko jo moje prepričanje, kdor je moje sorte, hódi za mano . . . kaj bi storil pameten človek? Stran bi se ozrl in bi šel po svoji poti. — Gospod, če pa bi se jaz tako nemarno védel, in če bi se vi tako nemarno vedli — kaj bi reklo ljudstvo? Reklo bi: nisi vreden da si moj učitelj in vodnik, med pijance pojdi in nečistnike, njim prerokuj, ki médnje sodiš!

Jerman. Še ne vem, kam da bi obesil to predolgo suknjo.

Župnik. Povedali so, da zbirate sumljive ljudi v društvo, ki ga imenujete izobraževalno.

Jerman. Poštene ljudi.

Župnik. Še hujše, ako so pošteni ljudjé. Kajti — kdor pohujša enega teh malih —

Jerman. Bral sem. (Vstane.) Tako smo torej opravili. Hvaležen sem vam, gospod župnik, za blage besede in modre nauke; tudi vam nič ne zamerim, da se spotikate ob stvari, ki vam ne stojé na potu; saj vemo, da so ljudjé na svetu, ki iščejo kamen v puščavi, da bi se spotaknili óbenj.

Župnik (vstane; resno in trdo). Slišali ste, da sem govoril z vso tisto milosrčnostjo, ki se kristjanu spodobi; ali spodobi se kristjanu tudi strogost v boju za vero in za vernike.

Jerman. Razumel sem, še preden ste rekli in še preden ste me klicali pred ta tribunal. Kaj bi se obotavljali ter lazili krog hiše, ko vemo vsi, kje da so vrata? Besede so bile dolge, ukaz pa je bil kratek:

postavi se na glavo, kakor vелеvata vreme in čas. Ali jaz ostanem rajši na svojih poštenih nogah.

Nadučitelj. Gospod Jerman, čast učiteljskega stanú zahteva —

Jerman (se okrene). Poznam molitevco. Čast učiteljeva zahteva, da bodi danes bel in jutri črn, kakor ukazuje gospodar. Nadalje še zahteva, da imej glavo na voljnem konopcu, zato da se lahko s pridom priklanja na vse štiri strani; in tudi zahteva, da bodi koleno ne od kosti, temveč od testá, zato da klèkne sredi ceste v blato, če je prilika in ukaz. In naposled še zahteva, da imej učitelj zaklenjena usta, ključ do ključavnice pa obešen na šolske duri. Znam jo gladko, to molitevco.

Komar. Ali je pravično, da sodniki prosijo, namesto da bi sodili?

Minka. Sam se je sodil.

Geni. Nikar v planine, tovariš, zdaj na zimo!

Župnik. M-da . . . Rekli so mi, gospod, da ste izgledno učeni in da je velika vaša prihodnost; tudi so mi rekli, da ste izgledno blagi in da skrbite za svojo mater, ki je stara in betežna . . .

Jerman (plane). Ne imenujte je, svetnice, s tem oskrunjenim jezikom!

(Lojzka stopi k njemu.)

Nadučitelj (plaho). Opozarjam vas, da ne prestopite najprimitivnejših oblik družabnega občevanja . . .

Župnik. M-da . . . Upam, da boste vse premislili, od začetka do konca . . . (Vzame klobuk in se okrene do nadučitelja.) Gospod nadučitelj, o vseh ostalih stvareh . . . (okrene se do drugih ter se narahlo pokloni) se pogovorimo ob večerji. (Odide; nadučitelj za njim; Komar je bil odprl duri.)

Jerman. Še okno odpri . . . (gre proti oknu) nastožaj . . . (odpre) da se razkadi . . . (stopi h Komarju, ki je bil vzel klobuk) stoj, le besedo. Ali veš, da se ukvarjam z zgodovino slovenskega naroda?

Komar (ga pogleda začuden). Ne zameri . . .

Geni. V hribih je ne boš pisal.

Jerman. Potrpi . . . ne boš zamudil večernic! . . . Zdaj pregledujem zgodovino protireformacije. Takrat so v naših krajih pobili polovico poštenih ljudi, druga polovica pa je pobegnila. Kar je ostalo, je bila smrdljiva drhál. In mi smo vnuki svojih dedov.

(Se okrene proti durim; Komar se je bil za korak umaknil; Geni in Lojzka si natikata klobuke, gredé proti durim.)

TRETJI AKT

Izba Jermanova. Opremljena je skromno. Zadaaj vhod, na levi zástor v materino izbo; na desni okno, pod njim velika miza, polna knjig in papirja; poleg mize police s knjigami; na levi spredaj miza in stoli, zadaaj velik divan z mizico za tobak.

Jerman stoji pri zastorju na levi, **Kalander** sedi na stolu poleg pisalne mize, roké na kolenih.

Jerman (odgrne zastor). Mati, čaja nama prinesite, pa kaj prigrizka! (pride k pisalni mizi, séde, pregleduje zapisnik in prešteva s svinčnikom v roki). Navsezadnje, ljubi Kalander, ostaneva samá.

Kalander. Je že tako, gospod! V naših krajih je malo môž, pa še tisti so le s težavo; za nas je Bog najprej babo ustvaril, dedca pa iz njenega rebra.

Jerman. Koliko se jih je potuhnilo?

Kalander. Do malega vsi. Ta pravi, da je prestar, da se ne briga več za take reči, da misli na smrt . . . lani še ni mislil na smrt. Drugi pravi, da bomo že brez njega opravili, on da ima posla v izobilici . . . in poseda v krčmi do polnoči. Najhujši so tisti, ki pravijo, da so v svojem srcu táki in táki, ampak zdražbe in razprtije da ne marajo. Malo manj sem zameril tistim, ki so mi kratkomalo zaloputnili duri pred nosom . . . ni v njih laží in hinavščine; razločno so povedali:

baba sem, kaj bi! . . . Huda pozeba vsepovsod! . . . Majêjo, skomizgajo, mežikajo: „Eh, križ je . . .“, pa: „Eh, družino imam . . .“, pa: „Eh, rad bi v miru živel . . .“ — Smilijo se človeku, še zmerjal jih ne bi.

Jerman. Vse je prav in koristno, kakor je. Treba je bilo te povodnji, da se izkaže, katera hiša je trdno zidana.

Kalander. Odnoslo jih je vse povrsti in tudi moja, gospod, se je močno zmajala. Bog mi je naložil hudo ženo, žena pa mi je naložila post. V nedeljo čakam in sedim, sedim in čakam, poldan odzvoni, njé od nikoder, ne njé in ne kosila. Pa se vrne, pa jo vprašam — kaj si je izmislila, babnica taka? Kjer si pridigo poslušal, tam pa južinaj! — In sem rekel: duša je izgubljena, pa bi se zato še ob nedeljah postil! Kaj ne bi bilo boljše, da bi imel na tem svetu zabejljene žgance, na onem pa nebeški raj?

Jerman. Kalander, Kalander, satan te izkuša!

Kalander. Ko me je prešinila taka misel, sem prosil odpuščanja vse ščurke, ki silijo tja, kjer je zakurjeno. Malo da nisem zatajil svoje pameti za skledo žgancev, pa bi zameril drugim, ki jo tajé, svojo pamet, za célo tolsto kračo? Po mojem je stvar taka, da je človek najpoprej zato na svetu, da živi. Tisti žganci bi se mi bili prav čedno prilegli; koliko je svet na boljšem, ker sem jih zapravil?

Jerman. Tako je. Povedal si nakratko in razločno, kar drugi odevajo s pisano plahto učenih besed. Célo znanost so napravili iz te plahte — globoko in ob-

širno znanost, ki je nam preprostim ljudem le težko razumljiva. Ti praviš nakratko: pamet je zatajil za tolsto kračo — tak učenjak pa ti razklada svojo nečedno stvar od zore do mraka, do oblakov ti nakopiči besed, ki jih je bil nabral iz deveterih besednjakov, naposled se ti zavrti v glavi, da poklekneš prédenj ter ga moliš, ne zato, ker ga spoštuješ, temveč ker si truden. O, že debele knjige so pisali o tistih tvojih žgancih in izkazalo se je prav zares: da je za nepoštenost razlogov devetindevetdeset, za poštenost pa komaj eden . . .

Mati (prinese čaja, kruha in mrzlega mesá ter postavi na mizo na levi; Jerman je bil vstal in stopi k nji; mati se molče okrene in odide.)

Jerman (povabi Kalandra z roko). Sédi, prijatelj, da se ogrejeva.

Kalander (pride k mizi na levi, obadva sedeta.) Tako se mi dozdeva, da té južine niso dale prijazne roké.

Jerman (zamišljen, počasi.) Povžila bova še marsikatero grenko južino; še marsikatero noč bova težko spala; še marsikdaj se bova ustavila na cesti in bova rekla: zakaj tod, čemú je treba? . . . (Veselejše.) Samá sva si naročila to južino, pa jo povžijva!

Kalander (pije.) Strah me ni, gospod, in me nikoli ni bilo. Tisto pa sem rekel in še pravim: po nepotrebnem ñe bi silil med razbojnike; še Bog, če se jim zlahka ognem! Vsa fara je kakor laškega vina pijana. Kaj pijancu beseda! Pridigaj mu eno uro in dalj —

poslušal bo eno uro in dalj, izpod čela bo gledal, nazadnje pa bo zgrabil za kol in udaril. Pijanost je v deželi, z besedo je ne boš ugnal, gospod; potrpi, da se vino izkadi!

Jerman. Jaz pa ti povem: če pridejo sami razbojniki na to zborovanje — mednje pridem in jim povem natanko tisto, kar sodi razbojnikom. Ni trma, tudi ni bahávost. Ali tako so me na tla potisnili, tako so me zasmehovali, tako so pljuvali prédme, da se jim moram pokazati pred lice, povedati, da nisem na tleh in ne opljuvan . . . (Mirnejše). Kaj misliš, ali ni vsa ta pijanost le zunanja, da se jih drži takorekoč le na suknji, kvečjemu še na jeziku? Da so pod suknjo ljudjé, po božji podobi ustvarjeni? In da bodo poslušali človeka, pa če tudi ne pojdejo za njim? Da bi naposled taka živa beseda pred njimi vsemi in na očitnem kraju več zalegla, nego samotni pogovor in več nego pisana knjiga? To mislim in táko je moje upanje.

Kalander. Gospod, jaz jih poznam.

Jerman. Tudi jaz nisem tujec med ljudmi.

Kalander. Jaz jih poznam, gospod, posebno ženske. Zato bi rekel, da si ogrni staro suknjo, kadar stopiš prédnje. Kaj niso kamenje metali za tabo, ob belem dnevu?

Jerman. Pijanci so bili.

Kalander. Vsa fara je pijana laškega vina.

Kmetica potrka trdo, odpahne duri nastežaj.

Jerman (vstane). Kaj bi?

Ženska. Kaj da bi? Ali si ti tisti Antikrist, ki nam otroke zapeljuje, da kradejo in požigajo in grdobije uganjajo? Ali si ti tisti?

Jerman. Mati —

Ženska. Nisem tvoja mati, Bog me varuj! To ti povem in to sem ti prišla povedat: daj ti satanu svoje, če jih imaš, mojih otrok ne dobiš več na izprégled, pa pošlji biriče ponje! Ali misliš, da sem jih izredila za tatove in požigalce? Rajši jih ubijem še danes ta dan, ko da bi jih Antikristu zapisala! — Tudi ti boš še na zadnjo uro Boga klical, ali takrat te ne bo slišal! — Sram te bodi! (Pijune predenj, zaloputne duri in odide.)

Kalander. Rekel sem — vsa fara je pijana, posebno ženske.

Jerman. Poslušal sem že obilo takih gostov; čudno se mi le zdi, da so jim besede vsem enake — kakor da govore iz enih ust.

Kalander (vstane). Tako ali tako — ukaži; gospod, kakor te je volja; troje nas bo tam.

Lojzka potrka na duri in odpre.

Jerman (stopi urno k Lojzki.) Pozdravljena! Ali si —? (Se okrene h Kalandru.) V nedeljo teden.

Kalander. Troje nas bo tam. Pozdravljen, gospod! (Odide.)

Jerman. Ali si prinesla? Kaj si prinesla?

Lojzka. Potrpi, da si oddahnem. (Položi dolgi ovrtnik preko stola pred pisalno mizo.) Prosila sem te, da me nikar ne pošiljaj; ne mene; tja ne!

Jerman. Kaj mi moreš prinesti, nego žalost ali veselje? Na oboje sem pripravljen, na žalost najpoprej.

Lojzka (sede na levi.) Nimam pisma. Zdi se mi, da nisem prišla tja ob pravem času. Zlovoljna je bila, pa je govorila besede, ki so prišle z jezika, ne iz srca.

Jerman (stoji pred njo). Vse mi povej, vse njene besede, nobene ne utaji in nobene ne zaobrni; spoznal bom, katera je prišla z jezika in katera iz srca. (Sede in jo prime za roko.)

Lojzka (vstane). Ne morem! (Hipen odmor.) Ker pravim, da ti ne morem povedati — ali ne veš, kaj bi ti morala povedati?

Jerman (izpusti njeno roko). Vedel sem, preden sem te prosil, da pojdi. Ali bolnik vé, da je na smrt bolan, pa vendar kliče zdravnika, da bi mu sodbo še naglas povedal. To je tisto skrito, mevžasto, nizkotno upanje! — (Stopi spet bliže k nji.) Ali vendarle, prosim te, vendarle mi povej . . . veš, le tako, iz radovednosti . . . človek rad odkrije svojo rano in jo gleda . . . pa ga obide gnus in bolečina je manjša . . . nič se ne boj, ne bom jokal, še nikoli nisem . . . (séde zadaj na divan in nasloni lica v dlani) . . . povej!

Lojzka (sede na stol spredaj, z obrazom od njega obrnjena). Vesela je bila . . .

Jerman. Vesela?

Lojzka. Ne . . . govorila je z veselim glasom, kakor zmirom govori . . . In je rekla, da ne pride . . .

Jerman. Kako je to rekla, s kakšno besedo?

Lojzka. Da ne vé, kaj bi tam na vrtu, je rekla, in da le oštani v svoji družbi, je rekla, med pijanci in pretepači . . .

Jerman (se ne gane). Dalje!

Lojzka. Da bi ti vrnila pisma, je rekla, pa da jih ni hranila, ker takih pisem da nikoli ne hrani.

Jerman. Ali se je zasmejala, ko je to rekla?

Lojzka. Zasmejala se je. In nazadnje je rekla, da jo vbodoče ostavi na miru.

Jerman. Kaj? ‚Vbodoče ostavi‘? (Vstane). Če je rekla ‚vbodoče ostavi‘, tedaj je vse, kakor je treba. — Glej, Lojzka, prav nič ne čutim, da je moje srce kaj izgubilo; morda niti imelo ni, kar bi moglo izgubiti. Tudi ni pridobilo bolečine . . . nič bolečine; kar se je zgodilo, se je moralo zgoditi . . . ali zdaj bi se ne bilo smelo zgoditi, zdaj ne! . . . Ostal bi bil lep spomin, vesel spomin, kakor na fantovsko vasovanje . . . zdaj pa ne ostane drugega nič, nego na moji suknji še en pljunek poleg drugih . . . (Lojzka sedi, naslonjena ob mizo in gleda nanj.) In vendarle je bilo . . . pomisli, ničesar nisem imel in ničesar izgubil, pa vendar mi je pri srcu, da bi objokával . . .

Lojzka (tiho). Tudi meni . . . tudi meni je bilo že tako pri srcu.

Jerman (stopi k nji in jo prime za roko.) Slabič sem, glej, otrok, jokàv sanjač . . . pa bi se rad za junaka

postavljaj . . . Nikomur bi ne pokazal svojega solzávega srca . . . ali tvoje oči so tako jasne . . . ni me sram pred njimi . . . kakor da bi stopil pred ogledalo . . . (Med pogovorom se je bilo pomalem zmračilo.) Tebi rečem, da sem žalosten in malodušen in da se . . . (tišje) da se bojim trpljenja . . .

Komar (pod oknom, s pijanim glasom). Golob in golobica, Bog vaju blagoslovi!

(Jerman stopi s hitrim korakom proti oknu; tedaj se odpahnejo duri in na pragu se prikaže pijani Komar.)

Komar. Kaj so rekle moje oči! (Iztegne roke kakor za blagoslov.) Ljubita se, kakor jaz vaju ljubim —

Jerman. Spóti, pijanec!

Komar. Pa brez zamere, pa lep adijo! (Se opoteče med durmi, pa se vrne za korak.) Kaj bi rekel tovariš Hvastja? Pokoro boš delal za tega pijanca, hudo pokoro! (Odide.)

Lojzka. Zdelo se mi je, da je šel za menoj.

Jerman (stopi k pisalni mizi ter prižge svetilko). Misliš, da je cunjia in motovilo, pa je modrijan; spoznal je, da zvestemu hlapcu gospodar ne zameri greha . . . lahko bi v cerkvi kvante prepeval . . .

Lojzka (stopi k stolu in si ogrne ovratnik). Ne zameri, da ti nisem veselja prinesla.

Jerman. Prinesla si mi tolažbe. Zahvaljena! . . . (Spremi jo do duri.) Zdi se mi, da si mi za sto korakov bližja, nego prej . . . da ti šele zdaj vidim v oči . . . rad te imam, ker sva takó samá . . . samá med živimi ljudmi . . .

Lojzka. Tudi ti zahvaljen za to besedo.

Jermañ. Lahko noč.

Lojzka. Lahko noč. (Odide.)

Jermañ (stopi k pisalni mizi in odpre miznico; vzame sliko v roko, govori zelo tiho in počasi). Kje si zdaj? . . . Komaj da te še vidim, ne spoznal bi te skoraj več . . . Da si mi dala le en pozdrav . . . čista misel bi šla s teboj . . . (Na duri trka.) . . . čista misel s teboj . . . (položi zamišljen sliko na mizo.)

Župnik (odpre duri). Dober večer. — (Jermañ se vzdrami in vstane.) Tudi apostelj ni čakal, da bi ajdje romali k njemu.

Jermañ. In kadar je prišel k njim, so ga prijazno sprejeli. — (Vzame svetilko in jo nese k mizi na levi.) Sédite!

(Župnik gre počasi proti mizi; mati pride od desne, stopi k njemu in mu poljubi roko; nato pospravi mizo ter odnese skodelico in krožnike na desno; župnik séde; mati se vrne z belim prtom in ga pogrne, nato odide; Jermañ sede župniku nasproti.)

Župnik. Čudno se vam zdi, da prihajam v teh časih in ob takih prilikah, kakor so.

Jermañ. Res, čudno se mi zdi.

Župnik. Kajti mislili ste in še mislite, da imate posla s preganjalci, ki gledajo, kako bi vas pogubili že na tem svetu.

Jermañ. Tako mislim.

Župnik. Zatorej sem se napotil, da govorim z vami, kakor nisem govoril še z nikomer.

Mati (prinese čaja in peciva ter postavi na mizo). Malo je, ali sprejmite iz udanega srca.

(Župnik se zahvali z rahlim poklonom, mati odide.)

Župnik. Ne spominjam vas rad, kaj sem rekel in kako sem ukazal; ali poglobitno je bilo — ne zamerite, beseda je le prispodoba —: da hlapec bodi hlapec in poslušen gospodarju.

Jerman. Sprejel sem ta ukaz, kakor se je spodobilo.

Župnik. Prispodoba o hlapcu je lepa, toda nerazumljiva naglim in vročim ljudem, ki slišijo besedo, pa ne spoznajo misli.

Jerman. Beseda je razločna; obrnite jo kakorkoli, zmirom je enaka.

Župnik. Beseda je kakor imé človeka: prazen glas; lahko je imé svetnika, lahko imé nejevernika. Pa je tudi kakor cekin, na cesti najden: pametnemu bogastvo, razsipniku izkušnjava in greh.

Jerman. Resnično vam povem, da se nisem ukvarjal s tako modrostjo.

Župnik. Ko ste slišali besedo hlapec iz mojih ust, ste ugledali v svojih užaljenih mislih črno suktnjo, rožni venec, procesije in bratovščine. Slišali ste ukaz, ki ga nisem dal. Bodi prispodoba dognana: kadar je hlapec dokončal svoj posel, pojdi v krčmo, ali pojdi kamorkoli, gospodar te ne vidi; edino glej, da mu v pijanosti žita ne povaljaš in hleva ne zapališ.

Jerman. Če je res, kar slutim, bi rajši, da ni res.

Župnik. Razglasili so me za krvoločnika in okrutneža, ki pohódi, kar mu je na poti in se ne méni za jok trpečih. Mnogokdaj nimam, da bi dal beraču, ki me sreča na cesti. Toliko jih je, ki jedo moj kruh, da ga sebi skópo režem. Povedal pa sem vam to reč zategadelj, da vam povem še nadalje: nikomur, ki je moj kruh, ne gledam na usta, če se je pokrižal, preden je ugriznil; ne vprašam ga za grehe, ne gonim ga v cerkev. Ali eno je potrebno in je ukaz: da pokaže name, kadar ga vprašajo, kdo mu je gospodar.

Jerman. Očitno je tedaj: hlapčuj, pa boš napojèn in nasičen in postelja ti bo poslana!

Župnik. Mnogo je gospodarjev, ki niso mojih misli. Tam nekje v hribih — na Goličavi, se mi zdi — tam je župnik, ki gleda ob blagoslovu izpod monštrance, če je učitelj pokleknil; in durce tabernaklja so mu ogledalo, da vidi, če se je ob darovanju pokrižal.

Jerman. Počastili ste me, da ste prišli v to mojo siromašno izbo; ali rad bi vedel, čemu te zgodbe.

Župnik. Vi niste podobni tistim, ki so pocépali na kolena, ko so se tla zamajala; moški ste in pošteni, rad bi vam roko dal v prijaznosti; in toplejše bi jo stisnil, nego spolzke roké tistih, ki jih molé naproti. Zato sem vam razložil, kako malo je potreba, da . . . da prestopite ta plitki jarek med nama.

Jerman. Nič drugega torej, nego skriti in zatajiti to malo, kar je razuma v glavi in to malo, kar je poguma v srcu?

Župnik. Prepričanje, naziranje, mišljenje, vera in kolikor je še teh besed — ne vprašam vas zanje. Kajti ena beseda je, ki je živa in vsem razumljiva: oblast. Živa je od vekomaj, vseh besed prva in zadnja. Pokôri se, ne upiraj se, je poveljna zapoved; vse drugo je privesek in olupšava. Kdor se ravná po tej zapovedi, mu bodo grehi odpuščeni; kdor jo prelomi, bo smrti deležen. — Prišel sem, da vam to povem, preden se vam izpolni sodba, ki jo sami zahtevate. Moja duša bo čista.

Jerman. Hvaležen sem vam od srca. — Ali niste rekli, da sem možki in pošten? Resnično, za hlapca nisem rojen. Morda bi rad bil napojen in nasičen, morda bi rad sladko počival pod gospodarjevo streho, ali moje koleno je tako ustvarjeno, da se ne upogne rado; ne uboga, pa če mu sam ukažem. Ni bilo treba, da ste mi prišli oznaniti, sam sem vedel, kakšna sodba mi je govorjena. Za mučenca nimam veselja, za junaka ne darú; ali zgôdi se, kar se mora zgoditi — oskúbite jastreba, v goloba se le ne bo spremenil; in naj se škrjanec devetkrat zakolne, lajal ne bo nikoli. — Zares sem vam od srca hvaležen. (Vstane.) Pokazali ste mi, kaj je moj posel — iz hlapcev napraviti ljudi; pa če le enemu odvežem roké in pamet, bo dovolj plačila.

Župnik. Sami ste sodili! (Položi skodélico na mizo, da bi vstal; v tem hipu se odpró duri.)

Pisek (stopi v izbo široko in nerodno). Pozdravljeni! Živeli! Jaz sem z vami! Nate roko! (Iztegne roko proti Jermanu in omahne.) Kje pa jih je kaj, teh prokletih

črnih muh? Ali se jih kaj bojimo, kaj? Ali smo mevže, kaj? Vi ste mož — čast možú! (Se odkrije.) . . . Gospod — jaz — veste, nocoj mi je zmanjkalo — za večerjo — vsakemu se primeri —

Jerman (seže v žep). Náte in pojdite, trudni ste.

Pisek. Vsakemu se primeri — (Ugleda župnika, zasenči z eno roko oči, s klobukom pokaže nanj.) He, He? . . . Črna suknja, črn možic! Ali bi mu nekaj povedal? Ali bi mu nekaj povedal, temu debelemu? (Razprostre roké.) Fej!

Jerman (ga prime za roko). Lahko noč! (Odpre duri.)

Pisek (med durmi). Nič zamalo . . . vsakemu se primeri . . . (Odide.)

Jerman (se vrne proti župniku). Na čegavi njivi ni plevela?

Župnik. M-dà . . . (Vstane.) Namerili ste se hlapce v ljudi izpreobračat; pot je težavna in gre v kolobarju, nikoli je ne boste premerili do konca . . . nihče je še ni.

Jerman. Pa če je ne premerim do konca — hodil sem, kamor je držala moja pravična pot.

Župnik. Kadar vam bodo noge odpovedale in boste sedeli na zadnjem kantonu, se spomnite, da mi je bilo hudó ob slovesú.

Jerman. Spominjal se bom.

Župnik. In da sem vam nazadnje rekel: ena noč je še do jutra.

Jerman. Bodi, kakor je sojeno.

Župnik. Bodi! (Poklonila sta se narahlo, župnik odide počasi, Jerman stoji mirno.)

Jerman. Kakor je sojeno! (Stopi počasi proti mizi.)

Mati (od desne, postane na pragu; s tihim glasom).
Franc!

Jerman. Kaj ukazujete, mati?

Mati (stopi k njemu). Glej, Franc, ótrok moj: ni dolgo več . . . do svetega božiča, mislim . . . ko mi bodo zvonili na to zadnjo pot . . . usmili se mojega srca, in svoje duše se usmili . . . Glej, na kolenih klečim pred teboj — (poklekne trudoma) ne zavrzi Bogá!

Jerman (se skloni, da bi jo vzdignil). Mati!

ČETRTI AKT.

Krčma. Na levi vhod s ceste, na vsaki strani okno; zadaj odprte široke duri v posebno sobo; na desni male duri v domačo izbo krčmarjevo; mize in stoli, ob steni klopi; v desnem kotu velika kredenca.

Kalander in dvoje delavcev sedi za mizo na desni. **Jerma**n pride od leve; ogrnjen je v suknjo; obraz resen, skoraj žalosten.

Jerman (zakliče mimogrede proti durim zadaj). Vodé mi prinesite! (Obesi klobuk in suknjo na klin ob desnih durih.) Kako je?

Kalander. Slabo vreme kaže, gospod! Troje žensk je na poti pljunilo za menoj; húdó znamenje.

Delavec. Za cerkvijo so bile zbrane; klopotalo je, kakor na véliki petek.

Krčmar (prinese vodé). Da vam povem, gospod, pa nikar ne zamerite: ker sem že obljubil, ne bom snédel besede... ali zanadalje zborujte rajši drugod... Jaz, veste, ne maram zdražbe... krčmar sem... krčmar za vse poštene ljudi... Nikogar ne gonim od praga... če pridete — pozdravljeni! Ampak sitnosti ne maram... je že tako, gospod, ne zamerite! (Odhaja.)

Jerman (si je bil natočil vodé, pa jo izlije na tlà). Če je tako... prinesite mi rajši vina! (Krčmar vzame s kredence steklenico, odide.)

Drugi delavec. So ga že pestili, siromaka.

Jerman. Ne vem, ali je soparica v zraku —

Kalander. Lep jesenski dan je, da malo takih.

Jerman. Ali pa sem slabo spal, da mi je glava težka že od jutra. — (Krčmar prinese vina, ga molčé postavi na mizo in odide.) Če ostanemo sami, bo zborovanje kratko. Povejmo si kar natihem in nasamem, da so klaverni časi, ki jih živimo, in še bolj klaverni kraji, kamor smo obsojeni. Nazadnje pa si še povejmo, da ne bomo izpreobrnili ne časov in ne krajev — toče ne boš zagovoril in kamna ne boš izpremenil v sočno prst . . . Videl sem jih spotoma: šli so k litanijam, častit Krista, Marijo in vse svetnike, pa je bilo toliko blata v njih očeh, da bi se jih človek zdaleč ognil. Sveti Frančišek je živino učil nauk ljubezni, med ljudmi bi nič ne bil opravil!

Kalander. Gospod, ne pridigaj jim take pridige! Reci razbojniku, da je razbojnik, pa te udari s kolom po glavi ter poreče: nisem razbojnik!

(Na pragu v ozadju se prikaže **župan**, v suknjo ogrnjen, klobuk na glavi, roke na hrbtu; stoji na pragu in se tiho smeje.)

Jerman. Pozdravljeni, gospod župan!

Župan (smejé, počasi). Veliko vas je, bratcev! (Se okrene in odide.)

Kalander. Ni bilo treba, gospod, da si ga pozdravil . . . nesnago rejeno, ki je še lani okna zagrnil ob rešni procesiji.

Jerman. Jezik me je ukanil . . . še ta jezik je stanovitnejši, nego njih srce in pamet.

Delavec. Kaže, da ne bomo sami!

(Od desne pridejo počasi tri kmetice z molitveniki v rokah; sedejo tiho v kot.)

Kalander. Bog daj, sosede! (Kmetice molčé.) Če ste mutaste, pa vsaj niste gluhe, da boste pridigo slišale, á?

Delavec. Kakor troje črnih oblakov . . . tam visé in molčé.

(Lojzka pride hitro od leve; Jerman vstane.)

Jerman. Odkod ti? Ta kraj ni zate.

Lojzka (stopi blizu k njemu; oba stojita sredi odra). Pojdi odtod! Ogrni suknjo in pojdi! Pusti vse, kakor je . . . naj opravijo, ali ne opravijo . . . naj rekó in porekó . . . pojdi!

Jerman. Kaj? Ali si pamet izgubila spótoma?

Lojzka. Slišala sem jih . . . stali so pred cerkvijo, pijani so že . . .

Jerman. Kaj so rekli? Rađ bi slišal . . . povej mi, kakšen je glas ljudstva, tega vernega.

Lojzka. Ne odlašaj! . . . Reci, da si bolan . . . in res si bolan, iz oči ti gleda bolezen . . .

Jerman. Kaj so rekli?

Lojzka. Da te preselijo, je rekel eden; drugi je rekel, da brez podpisov; v deveto faro, je rekel tretji in se je smejal.

Jerman. Lepo so povedali. — (Sede za mizo v ospredju.) Glej, saj ni bilo treba, da si prišla oznanit to lansko novico. Še tisto lepo prisposodbo o selitvi sem že slišal, se mi zdi . . . Zjutraj se mi je v glavi zavrtilo in noge so mi bile tako težke, kakor da sem od svetih Višarij prišel. To je slabo znamenje za človeka, ki ni rojen za junaški posel, pa ga mora opravljati, ker se je svet tako zaobrnil . . .

Lojzka. Kaj se mudiš, kaj čakaš nanje? Sam praviš, da si bolan! (Sede na rob stola, pripravljena, da vstane.)

Jerman. Zato sem prišel in zato čakam nanje — tebi lahko povem, ki si od naše krvi — zato čakam . . . ker so rekli, da me preselijo v deveto faro . . . (Lojzka vstane.) Ne . . . ne misli drugače, nego jaz mislim. (Vstane.) Ni bojzljivost, ni strah pred trpljenjem — kaj je trpljenje? — le utrujenost je . . . in gnus tako velik, da leži v mojem srcu kakor črna mlaka. Rad bi končal na en mah . . . in pomisli: junaku podoben, ki je, kakor pravijo pismarji, daroval kri in življenje za svoje prepričanje!

(Kakor nevedé sta si bila segla v roko; gresta počasi proti levi.)

Lojzka. Roka se ti trese.

Delavec. Na okno poglej!

Kalander. Ciganski obrazi! . . . Hej, kdor tam zijá, naj pride noter; bo slišal pridigo, da še nikoli!

Jerman. Ne glej tako resno . . . in če te je obšla huda misel, daj ji slovó. Zvečer, ko bova zdrava in samá, se bova obadva smejala.

(V izbo stopi kmečki fant, séde široko za mizo v ozadju in potrka s palico po mizi. Krčmar pride; on in natarica nato prihajata in odhajata.)

Lojzka. Praviš, da se bova smejala, pa se še nasmehnil nisi.

Jerma. Pojdi — tvoj obraz ne sodi med te obraze!

Lojzka. Vprašala bi te.

Jerma. Vprašaj!

Lojzka. Ali je smešno, moliti za človeka?

Jerma. To je kakor blaga misel . . . pride, kamor je poslana. (Sežeta si v roko, Lojzka odide, Jerma se okrene, da se povrne k omizju.)

(Zadaj na pragu se prikaže **Komar**, brez klobuka, roké v hlačnih žepih; stoji lahkotno in smehljaje.)

Komar (ko gre Jerma mimo). Torej si res povezal?

Jerma (se okrene blizu svoje mize). Kaj povezal?

Komar (smehljaje). Ej, culo, culo povezal! Stotriinšestdeset jih že imamo.

Jerma. Kaj?

Komar. Stotriinšestdeset podpisov . . . Jaz sem rekel, da nikar, da počakajmo — ali kaj bi? Ljudstvo tirja svojo pravico, ne mara čakati nanjo . . . je že tako! . . . Jutri, stavim, da jih bo tristo in čez!

Jerma. Kaj?

Komar. Podpisov . . . cekinov prav gotovo ne!

Jerma. Kdo pa jih nabira?

Komar Rekli so, da naj bi jih jaz — pa jih! Ljudstvo je razburjeno, hudó razburjeno — kdo bi se

upiral? Meni je, da ti naravnost povem, od srca žal . . . smiliš se mi, zares! Ne bilo bi sladko romanje zdajle na zimo tjà kam v hribe, recimo . . . na Goličavo . . .

Jerman. Na Goličavo? Tjà, kjer župnik izpod monštrance gleda? (Stopi bliže h Komarju.)

Komar. Kaj že veš? Torej si res že culo povezal, siromàk! Kdor pride na Goličavo, se nikoli več ne vrne, vsaj doslej se ni. Pozabijo nanj, to je! Tri ali štiri leta piše prošnje, nazadnje pa se naveliča . . . Zadnji je umrl že predlanskim, pa so letos šele zapačili to nesrečo . . . Če bi ti mogel kaj na róko — pa kaj bi jaz? Ljudstvo ukazuje, mi smo le, takorekoč, eksekutorji višjega povelja . . . Navsezadnje pa si le sam vest izprašaj, če nisi s svojim ravnanjem in nehanjem do vrhane mere zaslužil —

Jerman. Kaj? Tako lepo si se že navadil? Od nekdanj si bil bistra glava! — Ampak le hrani solze in pridigo, tega blagá nisem potreben, ga imam že polno skrinjo. — Zbogom! (Se okrene).

Komar (smejé). Zbogom? Mi, tovariš, bomo rekli . . . mi bomo rekli zbogom!

Kalander (proti Komarju). Kaj pa ne stopiš v izbo? Stoji tam in gleda, kakor birič! (Komarse okrene in odide.)

(Nabralo se je bilo že precèj ljudi, žensk in moških; **Pisek** od desne, naravnost proti Jermanovemu omizju.)

Pisek (pijan). Pisek je že tukaj, gospod. Narodna dolžnost, ne? . . . Ali jim bomo pokazali, črnomav-

harjem, kaj? Koliko pa jih je? Kje pa so? (Se okrene proti ljudem.) Danes je sodnji dan . . .

Kmečki fant. Kaj boš ti pokazal? Komu boš ti pokazal?

Kalander (Pisku). Ne kriči, muha pijana!

Pisek (se okrene). Pijan? Kdo je pijan?

Delavec. Pijan si ko tele, poberi se od te mize!

Pisek (stopi za dolg korak nazaj in se odkrije). O, gospôda imenitna, nikar ne zamerite! (Se prikloni in govori spačeno.) Oprostite, ako sem bil tako svoboden, da sem se takorekoč . . . usodil . . . (Se okrene do ljudi.) Da mi nikar od vas kdo ne moti te imenitne gospôde! Gospôda je rada sama zase! Mi smo kajžarji in berači, smrdimo po gnoju! (Se okrene do Jermanovega omizja in se pokrije.) O ti lakot ti lačna! (Jermanu.) Kdo pa si? Mi te redimo, lakot, pa bi nas po strani gledal in še zgago delal? Kaj pa nam je treba zdražbe? Jaz ti povem: le nikar ti preveč ne pihaj, opalil se boš, da bo joj . . . (Se okrene ter gre med ljudi.) Taka lakot, kaj? Pa ta da bi nas učil, kaj? (Govori dalje; mnogokdaj se čuje njegov glas: »gospoda«, »lakot«, »kajžarji«, »kaj?« . . . Izba se je bila že skoraj napolnila.)

Kalandrovka (od leve; govori zelo hitro in s tenkim glasom). Ali je tukaj? Je že tukaj! Že sedi med nejeverniki in antikristi, zapravlja svojo dušo, dela sramoto sebi, svoji ženi in svojim otrokom . . .

Kalander. Vedel sem, da ne bo zamudila! — Bog daj, stara! Ná, pij!

Kalandrovka. Sam ga pij, nejevera! Ali še nisi pameten in star zadosti, pa ali te nič ni sram, da se potepaš z ljudmi, ki se jih ogiblje vsak kristjan in ki so vero in Bogá zatajili in ki jim bo na zadnjo uro sam črni zlodej svetil?

Kalander. Taka je, glejte! Ampak to še nič ni, domá so pridige še vse druge!

Kalandrovka. Ali nič ne pomisliš, ti očem in krivični jerob svojih otrok, ali nič ne pomisliš, da Bog ne bo udaril samo tebe — ki zaslužiš, da bi takó ne! — ampak da bo udaril hišo in da tudi meni ne bo prizanesel, ki molim zate vsako nedeljo, nesnaga malo-pridna, peklù zapisana? — Le smej se, ampak pride ura, ko se ne boš smejal, in boš klical Boga in tudi mene boš klical, pa te ne bova pogledala, ne Bog in ne jaz! — Pa če te nabijejo, le naj te nabijejo, jaz te ne bom izpirala, ne obvezavala, še vrát ne pojdem odpirat, kadar te privlečejo . . . (Se okrene ter se pomakne v ozadje.)

Kalander Ali taka je ta reč? Nabili da me bodo? Glej, kaj si je izmislila!

Kmet (zakliče). Eno pridigo smo že slišali, zdaj pa še drugo!

Kalander. Gospod, kar nakratko jim povej, pa nika ne zmerjaj . . . prežé na hudo besedo, kakor pes na kost!

Drugi kmet. Kdor bi kaj povedal, naj zine!

Nace (postaren kmet, kučmo na glavi, cajno pod páz-duho; na obrazu se mu pozná, da je prismojen; stal je na levi

zadaj, stopi malo bliže). Ali da bo pridiga v tej hiši? Božja beseda je sveta v cerkvi, pa tudi na cesti in pod kozolcem. Tudi jaz, ljubi kristjani, bi vam povedal, kako bomo stali v dolini Jozafat —

Kmet. Zdaj še nisi na vrsti, Nace!

Kmetica. Naj le govori, Nace! Boljše bo le povedal nego šolmašter.

Nace. Ljubi kristjani . . . ko bomo stali v dolini Jozafat —

Kalander. Môlči, šleva!

Jerman (vstane). Prijatelji!

Nekaj glasov. Kaj prijatelji? Kdo ti je prijatelj?

Jerman (govori spočetka mirno in počasi.) Prijatelji, na obrazih se vam pozna in besede nam pričajo, da ste prišli poslušat in gledat predpustno burko. Tudi ste prišli z drugo mislijo, ki je, pošteni kakor ste, ne skrivate za hrbtom: da poslušate burko do konca, nato pa šaljivca opljuvanega poženete na cesto. Prav je, da ste dobre volje v teh žalostnih časih, ko draginja tare in davki tiščé —

Glas. Ali nas ima za norca?

Jerman. Vendar pa vas nisem klical — ne da bi to žalost reševali in ne da bi burke uganjali. Tudi se nismo zbrali, da bi v tej krčmi Bogá odstavljali in zoper cesarja se puntali. Ponižna in miroljubna je naša namera in mislim, da jo izvršimo v prijaznosti. — Kakor ste se učili, je od Boga vse, kar je na svetu —

Ženski glas. Kaj mu je treba, da nosi Bogá v ustih?

Jerman. Vse je od njega, le neumnost ne. Kar storimo zoper neumnost, je storjeno po njegovi volji, ki je vsegaveden in ki je pamet na svet poslal. To sem vam povedal, ker ste me krstili za aposteljna satanovega, še preden sem usta odprl.

Ženski glas. Sam se je krstil.

Jerman. Veliko jih je med vami, ki so nauka željni — tiste kličemo v svojo družbo; izpregledali bodo ter bodo spoznali, da katekizem ni vse učenosti začetek in konec, da je čas porušiti plotove, ki so jih postavili človeku duhovni in posvetni jerobi. Veliko pa jih je tudi v naši deželi, veliko in preveč, ki bi jim ne pomagalo, če bi Bog poslal nádnje vseh četvero vélikih ter dvanajstero malih prerôkov.

Kmet. Ali nas ni za bebce razglasil?

Jerman. V tako noč tudi mi ne bomo posvetili; naj sama v sebi gnije! — O, ne bila bi težka ta vojska zoper neumnost — duše so žejne, same bi šle k studentcu! Ali neumnost ni le neumna, temveč je tudi bogata. Zato so jo sorodniki zaklenili v izbo in so ji rekli: „Nikar ne hodi na cesto, da ne zapraviš svoje neumrljive duše; za pečjó ostani in stradaj, pa boš deležna večnega veselja!“ — Uboga neumnost sedi za pečjó in strada, zvesti varuhi njeni pa veseljáčijo ter se redé za njene svetle cekine. — Zato je potreba, da razgalimo te varuhe ter jih pokažemo ljudstvu: glej, tvoj pastir!

Glas. Kam je meril?

Drug glas. Na župnika je meril!

Tretji glas. Pusti župnika le na miru!

Komar (med durmi v ozadju). Cula je povezana!
S to besedo si zoper sebe stokrat podpisal!

Jerman. Tisti, ki se je oglasil, je med njimi, med nevrednimi varuhi, ki služijo neumnosti in ji ližejo roké, da jedó njen beli kruh . . . O, ni on sam — tisoč jih je in sedemdesetkrat sedemkrat tisoč, ki so tako ponižali svojo pamet, da jemlje vbogajme od nespameti! Svoje spoznanje, božji dar, so prodali za dobro južino, prvenstvo za lečo!

Anka (je bila med durmi stopila na stol za Komarjem in se nasloni na njegovo ramo). Daj, da ga vidim, prerôka . . . pozdravljen, prêrok!

Jerman (tišje). Jaz pravim . . . rekel sem vam . . .

Komar. Kaj te je zmotilo, prêrok?

Jerman. Glejte, človek dandanašnji še svojemu najbližjemu ni zvest, ne bratu, ne prijatelju; in še sebi ni zvest — ne svojemu spoznanju, ne svoji naturi . . . pa bi zvest bil temu ljudstvu, ki zaupa na oko in na besedo, kakor otrok? Pomislite, pol leta je komaj, komaj od setve do žetve, pa so ljudjé, brez števila jih je, zavrgli svojo pamet in svojo vest, kakor škodljivo breme na tej poti do kruha. Tisti, ki so Bogá samega zasmehovali, klečé pred njegovimi nevrednimi hlapci; prej kletev, zdaj molitev; beseda pa je votla prej

ko slej, zakaj njih srce je prazno. Tako se je zgodilo od setve do žetve. Pa če se vreme nocoj zasukne, bodo preklinjali, ki so še davi molili. Nova resnica je obsenčila svet, izkušen človek mi jo je razložil: hlapčuj, da boš napojèn in nasičen, ter nič ne izprašuj, kdo ti je gospodar in kaj ti ukazuje! Hlapci, ki so se radovoljno prodali, pa so bolj goreči od gospodarja samega. Gospodar se prekriža, hlapec moli rožni venec; gospodar moli očenaš, hlapec opravlja devetdnevnicu. Bolj skrbnih varuhov nima neumnost; noč in dan stojé pred njenimi durmi, da je ne zalóti beseda od zunaj ter ji ne zmoti vernega srca . . .

Kalandrovka. Čez vero šimfa!

Kalander. Mólci, baba!

Ženske. Čez vero šimfa! Čez vero šimfa! (Hrup.)

Jerman (začuden). Nisem govoril o veri . . .

Delavec. Dali so jim znamenje! (Pokaže na duri v ozadju.) Tam so jim dali znamenje!

Jerman. Prijatelji —

Glasovi. Mólci! — Néhaj, šolmašter! (Ženski glasovi.) Antikrist!

Ženski glas (v hipni tišini, tako da se jasno čuje). Mati mu umira, on pa Bogá preklinja!

(Odtod do konca se vrši vsa stvar v hrupu in zelo hitro, tako da beseda prehitéva besedo.)

Glasovi. Nehaj, šolmašter!

Nace. Kristjani, ljubi moji, ne takisto —

Jerman (je stal za trenotek osupel). Kakšna je bila beseda, ki ste jo rekli? Kaj ste iznašli, da bi me do dnà ranili? — Hlapci! Za hlapce rojeni, za hlapce vzgojeni, ustvarjeni za hlapčevanje! Gospodar se menja, bič pa ostane in bo ostal na vekomaj, zato ker je hrbet skrivljen, biča vaje in željân!

Glas (od okna). Ali ste možjé, da poslušate?

Glasovi (vsivprek). Lákot! — Ti nas boš zmerjal? — Na cesto! — Udarite! —

Jerman (stopi z eno nogó na stol, z drugo na mizo). Hlapci! Med vas bi Kristus ne prišel z besedo, prišel bi z bičem! Norec, ki se je napravil, da bi vam odklepal to pamet devetkrat zaklenjeno —

Glasovi. Zadosti je! Kdo je hlapec? (Ženski glasovi.) Ali ste možjé ali niste? Ali da ga mé razpraskamo?

(Možjé so vstali; kozarci zazvenčé; miza v ozadju se je bila prevrnila.)

Delavec. Kamenje! Zaprite okna!

Kalander. Gospod, nehaj!

Glasovi. Kdo je hlapec? — Udarite! —

Jerman. Hlapci, obsojeni za hlapce —

Glasovi. Kdo?

(Čaše žvenkečejo, leté proti Jermanu: nenadoma se prime za glavo in omahne s stola.)

Nace. Ne greha, ljudjé krščanski, ne greha! Ne krvi! (Kmetje ga sunejo v stran in silijo proti Jermanovemu omizju.)

Glasovi (v ozadju). Ubijte ga!

Delavec. Ranjen!

Župnik (stoji visok in širok med durmi v ozadju). Vade in pace!

Kalander (je bil prijel Jermána pod pazduho ter ga potisnil skozi duri na desni; stopi pred duri in prime stol v roko). Jaz sem Kalander, kovač; kdo bí rad še kaj vedel? (Ljudjé se umaknejo.)

PETI AKT

Jermanova izba. Zvečer; na levi mizi sveča, na pisalni mizi svetilka.

Lojzka stoji ob mizi na levi in naliva čaj; **Geni** sedi za pisalno mizo; **Jerman** od leve.

Geni. Prah je na teh papirjih.

Jerman. In prah ostane. Kaj je treba še nadalje pisati? Tam se je končala zgodovina slovenskega naroda.

Geni (bere) . . . „Kar je ostalo, je bila smrdljiva drhal. In mi smo vnuki svojih dedov.“

Jerman. Roka je napisala resnico, še preden je srce občutilo vso njeno žalost. Drhal je natanka in ne zamudi nikoli: komaj sem usta odprl, da bi jo razžalil, se je že maščevala.

Geni (vstane). Kdaj nastopiš ta križev pot?

Jerman. Še nocoj, mislim.

Lojzka. Kam nocoj?

Jerman. Ne bi rad odlašal. Kaj bi še? Ali bi sedel in čakal in premišljeval pred ogledalom svojo bridkost? Če je treba na pot, kar palico v roko pa zbogom — brez mokrega slovesa. Tako bo ta pot kratka in ne preveč težavna. Bal sem se je, ko je bila še daleč, zdaj pa sem skoraj vesel, da je blizu ta ura.

Lojzka. Nocoj na Goličavo?

Jerman. Kam?

Geni. Ne v paradiž! Pod noč se napravlja na pot, pa izprašuje kam! Daleč bi ne prišel nocoj.

Jerman. Kdo je rekel, da na Goličavo?

Lojzka. Pij in vzdrami se . . . že dolgo nisi spal.

Geni. Tudi jaz bi ne spala sladko, če bi me za božič v zamete gonili. (Séde in pije.) — Blagor se meni, ki opravljam ta sveti posel le zategadelj, ker bi se mi drugače zéhalo na svetu. Ali se spominjaš, kako smo pisale nalogo o svetosti in vzvišenosti učiteljskega poklica? Jaz sem bila pohvaljena, ker sem najbolj lagala . . . ne besede o hribih in hribovcih, ne o zakrpanih bluzah, ne o pošvedranih petàh, ne o krompirju v oblicah, ne o dolgih jezikih, ne o zarobljenem nadzorniku . . . o, koristna je bila tista naloga, zdaj se je izkazal njen namen: kdor se ni zgodaj naučil lagati, se bo dolagàl s težavo do definitivnega lažnjivca. — Meni je zagrenilo.

Lojzka. Zagrenilo ti je, ker imaš dom. Nam bi ne smelo. Blagor se tebi — stopila boš pod gorko streho, če se ti zazdí, da je pot težavna in vreme slabo. Mi bomo hodili do konca . . . še vzdihovanje nam bo trudnim prepovedano.

Jerman. Dovoljena je smrt.

Lojzka. Nagla smrt. Kaj bi gospodar z boléhavim hlapcem?

Jerman. Vse so modro uravnali: nagla smrt je posebna milost božja. — Koliko je še do božiča?

Lojzka. Tri dni do svetega večera.

Jerman. Že? Čas je zvest hlapec, ni ga treba klicati. Zmirom je človek pripravljen, a ko pride ura, pride prežgodaj.

Geni. Kadar boš delal dolgove za to pot, se oglasi tudi pri meni.

Jerman. Lepo zahvaljena. Ali na tej poti ne bom zapravljjal.

Zdravnik od leve; Jerma n stopi k njemu.

Zdravnik. Jaz sem opravil, drugo naj opravita župnik in Bog. Kaj bi govorila učenost, kjer je sodila natura?

Jerman. Da je torej res, prav res že treba na pot?

Zdravnik. Kako mislite . . . na pot?

Jerman. Ne vem, gospod doktor, kedaj da vam povrnem vse dobrote. Mislim, da nikoli.

Zdravnik. Nisem jih zapisával, teh dobrot. — (Mu seže v roko.) Kdo bi se prerekal z Bogom? Sodil je, pa je sojeno. Tolažbe vam ni treba, saj ste bridkosti vajeni.

Geni. Res vaje n — še prehladil bi se, če bi stopil iz plohe pod streho.

Zdravnik. Ali prav ni bilo . . . prav ni bilo . . . slabo ste ravnali . . .

Jerman (ga prime za roko). Razložite . . . kako da sem ravnal . . . kako da je bilo treba ravnati . . . (Lojzki.) Nalij mu čaja! . . . Razložite! V mojem srcu je namreč taka misel . . . huda misel, gospod . . . nagle smrti vredna . . . Rad bi jo slišal iz vaših ust. (Ponudi zdravniku čaja.)

Zdravnik. Bolni ste . . . še ta skodelica vam je pretežka . . . To navadno in nečedno življenje vam je stopilo v dušo, vas je hudó ranilo . . . ne znate živeti, ne znate! Človek je človek, najprej kruha in vina, vse drugo je senca. Tisto prepričanje in tako dalje, vse tisto je le suknja — kaj suknja, kvečjemu dežnik! In pa tudi — jaz sem zdravnik, veste — tudi za zdravje, posebno za prebávljanje je koristno, da človek časih, takole za tri in za tri leta, malo zaobrne, takorekoč obnovi svoje prepričanje — kakor se tudi kri prenavlja . . .

Jerman. Ne te modrosti . . . te nisem bil želján. Ali tisto mi razložite, udano vas prosim: da, recimo, nisem ravnal tako, kakor sem ravnal . . . ne?

Zdravnik. Da ste drugače ravnali . . .

Jerman. Ali mi lahko prisežete, ali mi lahko daste pisano potrdilo, da bi bil rešil svoji materi le en dan — kaj? — le eno uro, le en sam hip življenja?

Lojzka (vstane). Ne besede . . . ne odgovorite!

Zdravnik. Kaj bi rekel? Če stvar prevdarimo . . .

Jerman. Le eno uro? Le en hip?

Zdravnik. Mogoče je.

Jerman. Zahvaljeni! (Spremi zdravnika do duri ter se vrne.)

Jerman (si ogrne suknjo). Po župnika stopim, Lojzka; ostani za váruha!

Geni (vstane). Do farovža te spremim.

Jerman. Z menoj na cesto, z nevernikom, pa še o mraku?

Geni. Na krščansko pot. (Jerman in Geni odideta.)

Lojzka (gre k pisalni mizi, vzame v roko papir; tiho).
Draga moja, od srca pozdravljena . . . To si ti, pozdrav iz trpljenja! Komaj da je solza posušena . . .

Hvastja iz ozadja, culo v roki.

Lojzka (sedi). Odkod ti . . . v té žalostne kraje?

Hvastja (pride bliže, na levo, in postavi culo na stol).
Pomislil sem, da je popotniku prijazna beseda več ko cekin, pa sem prišel.

Lojzka. Tolažit: ne zameri, duša, da smo te ubili.

Hvastja. Ljudjé, ki imajo ženo in troje otrok, ne ubijajo nikogar.

Lojzka (vstane). Kaj je srce v tej črni suknji?

Hvastja (séde na levi). Bilo je, mislim. Srce in duša in prepričanje in tisto — za mlade ljudi. Naj se mladina zabava! Jaz sem star in oženjen in imam troje otrok. Prepričanje je kakor smetana — kaj bi z njó, če mleka ni?

Lojzka. Zatorej je boljše, da se človek odpové smetani . . . zaradi mleka.

Hvastja. Zares. Najprej se mu zdi sramotno, kasneje še kočljivo, nazadnje pa naravno. Kadar je človek oženjen in ima troje otrok, ga obide spoznanje, da je vsaka beseda, bodi še tako lepa in gosposka, le metafora za poglobitno besedo: kruh.

Lojzka. Grenak je, ta evangelij radovoljnega suženjstva . . . Čemú živeti?

Hvastja. Kaj izprašuje drevó v samoti: čemu rasti? Raste, doraste, strohni . . . Bog sam vé, čemu ga je bil tja postavil.

Jerman in **župnik** iz ozadja; župnik gre molčé prekó sobe ter odide na levo.

Jerman. Prezgoden si, če si prišel kropit.

Hvastja. Prišel sem, da ti v roko sežem. Pot bo grenka, tretjino bi hodil zate . . . le tretjino, ker sem star in nadležen.

Jerman. Pristrčno zahvaljen za to blago tretjino . . . ali pot je ena in nerazdeljiva, kakor Bog in kakor smrt.

Hvastja. Pomislil sem, da boš na tej poti truden, lačen in žejen, zato sem ti prinesel kolin, pohlevnih kolin, kakor so pač koline iz rok človeka, ki je oženjen in imá troje otrok . . .

Jerman. Hvaležen sem ti za koline, hvaležen tudi za prijazno misel; ali na tej poti, kakor bo grenka, mi ne bo treba ne sočutja in ne kolin. Odpusti mi, da sem te žalil, kakor so te žalili drugi, tebe in tvojo črno suktnjo. Ali bil sem še mlad, izpraševal sem ljudi po veri ter jih sodil po jeziku . . . zdaj vem, da dobro vino ne rabi imena. (Mu seže v roko.)

Hvastja. Ali zaradi kolin —

Jerman. Res, prijatelj, ni mi jih treba.

Hvastja. Zaradi kolin bi rekel, da človek zvečer nikoli ne vé, če bo zjutraj lačen. Bog ti je poslal

hudo misel, iz oči ti gleda; in Bog jo bo vzel o pravem času. (Gresta v ozadje, Hvastja odide.)

Jerman. Zdaj, Lojzka, pa mi še ti roko daj, obedve roki mi daj.

Lojzka. Ne mudi se mi, ne bila bi še rada sama; strah me je te noči.

Jerman. Zakleni se v izbo, name se spomni ob večerni molitvi, pa se bodo srečale najine misli na sredpoti.

Lojzka. Jaz vérujem, da se duše pogovarjajo in da se misli pozdravljajo. Sinoči, blizu pred polnočjó sem te slišala. Zaihtel si.

Jerman. In ti si ogrnila plašč in si odprla duri.

Lojzka. Da grem k tebi. Nato sem se spomnila, da je blizu polnoč.

Jerman. Takrat sem žalosten sédel, da ti napišem dolgo in grenko slovó. Ali komaj sem te prijazno pozdravil, mi je bilo srce nenadoma vse lahko in veselo. Tako me je ozdravila čista misel nate.

Lojzka. Le iz samote si me klical; ali kadar govoriš z menoj, se tvoje besede skrivajo. Kakor zlato bogastvo zaklepaš svoje trpljenje . . . odkleni ga zvestim očem!

Jerman. Tako je daleč za menoj, da ga še komaj sam poznam. Kakor da mi je butara padla od ram; ne čutim je več. — Nekoč sem bil mlad; kedaj je bilo? Pred tisoč leti, se mi zdi. Nekoč sem imel mater; nekoč sem imel prijatelje; tudi ljubico sem imel. Nekoč je bilo življenje pred menoj, kakor — cesarska césta

v solncu. Kdaj je vse minilo? Bog sam vedi. Kakor da je bil veter perče z dlani odpihnil — bilo je, ni ga več. In tudi spomina ni več, in tudi trpljenja ni več; tako je srce pusto in zaspano, da se mu še vzdihovati neče. Zaspano je . . . ali ni sladka tista trudna dremávica, ko človek komaj oči zatisne, pa že ugleda zaželjene sanje? Rad bi jih že gledal . . . daj roko!

Lojzka. Poslavljaš se kakor na vekomaj.

German. Človek nikoli ne vé, kdaj da ga zaloti poslednji spanec . . . Odzdravi mi, kadar boš slišala moj pozdrav!

Lojzka. Nocoj ne bom luči ugasnila; čakala bom na tvoj pozdrav!

German (ji stisne obedve roki.) Pojdi . . . Bog in sreča s teboj!

Kalander potrka in stopi v izbo.

Kalander. Ne zameri, gospod; ampak podnevi bi zijali za človekom.

German. Kaj bi povedal?

Kalander. Dvoje. Tistega sem iztaknil, ki te je rani. Kaj bi z njim?

German. Prav je storil Hvastja, da je kolin prinesel. Ná, daj mu kračo in potice; naj nikar ne zameri, da je slabo zadel.

Kalander. To je eno. Ali drugo: za praznike, mislim, da bi napravili zborovanje.

German. Kaj?

Kalander. Zborovanje. Zadnjič nas je bilo troje, zdaj nas bo sedem antikristov.

Jerman. Jaz ne bom več zboroval. Ne bi rad hudega slovesa. Glej, napravljen sem na pot . . . daj mi roko! (Pogleda njegovo roko.) Za dve moji! Ta roka bo kovala svet . . . Ne, jaz ne bom več zboroval. Vi, ki imate v srcu mladost in v pesti moč, vi glejte! Ob vaših plečih bo slonelo življenje, moja so odpovedala . . . star sem in zaspan . . .

Kalander. Če ti bo treba prijatelja, gospod, ne pozabi name.

Jerman. Spremi jo! Pojdita! (Pred durmi.) Še enkrat mi daj roko, Lojzka . . . potrpi, da ti pogledam v oči . . . za ta žalostni adijo . . . Pojdi, pa sladka ti pot! (Lojzka in Kalander odideta.)

Jerman (gre počasi k pisalni mizi in ugasne svetilko). Rajši bi, da me je upihnila burja, dokler sem gorel . . . žalostno je, sam v sebi zaspati . . . ugasniti v praznoti, luč brez olja . . .

Župnik od leve; obadva govorita zelo tiho.

Jerman, Zahvaljeni. In odpustite, kolikor sem vas žalil.

Župnik. Ali znate še moliti očenaš?

Jerman. Še bi ga molil.

Župnik. Molite nočoj.

Jerman. Vi poznate take reči, sodite jih po božji pravici, ki je nezmotljiva: če sem človeka prikrajšal za trenotek življenja — bil je pač greh?

Župnik. Greh je bil,

Jerman. Če za trenotek ali za tisoč let —

Župnik. Greh je bil.

Jerman. In da je bil tisti človek mojemu srcu nadvse drag . . . da je bila, recimo, moja mati . . .

Župnik. Pokleknite nocoj in molite . . . Bog je kakor popotnik: željan je prijazne besede in jo povrne.

Jerman. Še nazadnje, gospod, še to mi povejte: če bi zdajle pokleknil in molil —

Župnik. Bi vam bilo odpuščeno.

Jerman. In tisti trenotek bi bil povrnjen? Morda še devetkrat?

Župnik. Bog je usmiljen.

Jerman. Pa če bi jezik govoril, kar bi govoril, in bi v srcu ne bilo ne molitve, ne kesanja —

Župnik. Bi vam ne bilo odpuščeno.

Jerman. Bog je trd in pravičen: jezika ne mara, srce tirja. (Obadva v ozadje.)

Župnik. Blagoslov na pot! In če bi vam srce olajšala ta beseda: (govori počasi) kakor ste vi storili, bi storil jaz, nevredni služabnik božji! (Župnik odide.)

Jerman. Še trdi Bog je usmiljen, kakor je pravičen. (Stopi na levo; sveča sveti izza zagrinjala.)

Jerman (v izbi na levi). Mati! — Le enkrat še name pogledjte, mati! Le eno besedo še recite, le enkrat se nasmehnite! (Odmor.) Pred vami klečim, glejte, mati; roké sem sklenil, glejte, mati! Le eno besedo, le en pozdrav! — (Odmor.) Mati! Storil sem, kakor je srce ukazalo; laži me niste učili; moje srce je od vašega

srca; iz srca pa je misel in beseda. Mati! Če ukažete, da molim, molil bom; če ukažete, da se postim, postil se bom; ali ne ukažite, da to srce zamenim za kamen... (Odmor). Mati, vaša roka je v moji, ali mrzla je in se ne gane. Usmiljeni ste bili, kadar sem grešil; zdaj niste usmiljeni, ko mi je težko od tujega greha... Mati, na vaša usta gledam — o, ne besede; že nasmeš bi me blagoslovil... o mati, bolj nego prej bi rad blagoslova in ljubezni... bolan sem in slab, besede materine željám... o mati, nikar na pot, dokler me ne blagoslovite... (Odmor:) Usta so mirna, oko molči... Vstani popotnik, brez blagoslova!

Jerman (od leve; vzame svečo, nese jo do pisalne mize; pogleda na steno, kjer visi razpelo). Tam si? Nikoli še te nisem videl... pozdravljen mi, Nazarenec, zdaj te poznam, tebe in tvoje srce!... (Odpre miznico in vzame revolver.) Komú bi rekel zbogom? Kdo bi odzdravil, če bi ga pozdravljal?

Materin glas (iz izbe). Franc!

Lojzkin glas (od zunaj). Franc!

Lojzka iz ozadja, v plašč ogrnjena.

Jerman. Slišala si! Duša, dekle, žena! Daj, da naju blagoslovi! (Z njó proti levi.)

